

ตลาดเก่าในลุ่มน้ำนครชัยศรี

การศึกษาประวัติศาสตร์สังคมของย่านตลาดในท้องถิ่น ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการทำความเข้าใจสภาพความเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัย โดยการมองผ่านภาพสังคมการค้า และปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันภายในตลาด ตลอดจนสินค้านานาชนิด ที่สะท้อนลักษณะเฉพาะของพื้นที่ อาชีพ และกลุ่มชาติพันธุ์ ดังเช่นในลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี^{*} ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางฝั่งตะวันตก พบว่ามีย่านตลาดเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ตั้งกระจายอยู่ตามชุมชนสำคัญต่างๆ ตลอดลำน้ำ โดยเฉพาะในบริเวณเมือง นครชัยศรีและสุพรรณบุรี

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการขยายตัวของย่านตลาดในแถบลุ่มน้ำนครชัยศรีนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการขยายเส้นทางสัญจรทางน้ำในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่มีการขุดคลองขึ้นเพื่อ อำนวยความสะดวกในการขนถ่ายสินค้าทางการเกษตร โดยเฉพาะข้าวและน้ำตาลที่เป็นสินค้า สำคัญ อันเป็นผลมาจากการเปิดเสรีทางการค้ากับชาติตะวันตกภายหลังการทำสนธิสัญญา เบาว์ริงเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๘

ภายหลังจากการขุดคลอง ผู้คนเริ่มเคลื่อนย้ายเข้าไปตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางน้ำที่เกิดขึ้น ใหม่ พื้นที่สวนและนาข้าวเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันย่านตลาดต่างๆ เกิดขึ้น บริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำหรือจุดสบกันของแม่น้ำลำคลอง เพื่อเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนระหว่างสินค้า ท้องถิ่นกับสินค้าจากภายนอกที่นำเข้ามาจากแหล่งอื่นๆ กลุ่มคนจีนโพ้นทะเลที่เข้ามาตั้งรกราก อยู่ร่วมกับคนในท้องถิ่นถือเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการขยายตัวของพื้นที่เศรษฐกิจ เหล่านี้ ดังจะเห็นว่ากิจการร้านค้าต่างๆ ส่วนมากอยู่ในมือของชาวจีน รวมไปถึงอุตสาหกรรม

^{*}แม่น้ำสายนี้เมื่อไหลผ่านจังหวัดชัยนาทเรียกว่า แม่น้ำมะขามเฒ่า ผ่านจังหวัดสุพรรณบุรีเรียกว่า แม่น้ำสุพรรณบุรี ลงมาถึง จังหวัดนครปฐมเรียกว่า แม่น้ำนครชัยศรี และไหลลงสู่อ่าวไทยที่จังหวัดสมุทรสาครเรียกว่า แม่น้ำท่าจีน

ขนาดใหญ่ เช่น โรงสีข้าว โรงเลื่อย โรงหีบอ้อยทำน้ำตาล ล้วนดำเนินการโดยกลุ่มพ่อค้าชาวจีนแทบทั้งสิ้น นอกจากนี้ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่มีการสร้างทางรถไฟ ๒ สาย คือ ทางรถไฟสายใต้และสายมหาชัยในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาและลุ่มน้ำท่าจีน ส่งผลให้นครปฐมและสมุทรสาครพัฒนาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจการค้า ผลผลิตทางการเกษตร และการขนถ่ายสินค้าระหว่างท้องถิ่นเป็นไปโดยสะดวก

นอกจากคลองที่ถูกขุดขึ้นภายหลังแล้ว ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำนครชัยศรียังมีคูคลองธรรมชาติจำนวนมากที่แยกสาขาเชื่อมต่อกับแม่น้ำนครชัยศรี ดังเช่นในจังหวัดนครปฐมพบว่า มีคลองธรรมชาติที่สำคัญหลายสายด้วยกัน เช่น คลองบางหลวง คลองบางเลน คลองบางปลา คลองบางแก้ว ฯลฯ ซึ่งคลองเหล่านี้ส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและเอื้อประโยชน์ต่อการทำเกษตรกรรม อีกทั้งยังเป็นเครือข่ายการสัญจรที่เชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่น ตลอดจนส่งผลต่อความเจริญทางสังคมและเศรษฐกิจของท้องถิ่นอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณปากคลองสำคัญที่เชื่อมกับแม่น้ำนครชัยศรีนั้น ต่างเจริญขึ้นเป็นย่านการค้าที่เป็นแหล่งกระจายผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่นและแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างท้องถิ่นต่างๆ ที่ถูกลำเลียงเข้ามาตามเส้นทางน้ำ อีกทั้งยังเป็นที่พบปะสังสรรค์ของผู้คนกลุ่มต่างๆ ด้วย ตลาดใหญ่ๆ ในจังหวัดนครปฐมที่มีบทบาทอย่างมากในอดีต เช่น ตลาดบางหลวง ตลาดบางเลน ตลาดบางปลา ตลาดจรัญราย ตลาดห้วยพลู ตลาดต้นสน ตลาดท่านา ตลาดปากคลองบางแก้ว ตลาดท่าเกวียน วัดบางพูด เป็นต้น

กระทั่งภายหลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ ที่มีการพัฒนาการคมนาคมทางบก โดยการสร้างถนนหนทางเข้าไปยังท้องถิ่นต่างๆ ส่งผลให้ตลาดที่เจริญขึ้นเพราะการสัญจรทางน้ำซบเซาลงไปด้วย ปัจจุบันตลาดเก่าแก่ต่างๆ ยังคงปรากฏร่องรอยอยู่ บางแห่งยังคงเป็นแหล่งจับจ่ายซื้อหาสินค้าของคนในท้องถิ่น แต่ถูกเปลี่ยนแปลงสภาพไปจากเดิม บางแห่งมีการปรับตัวเพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยว “ตลาดโบราณ” ขณะเดียวกันหลายแห่งอยู่ในสภาพโรยรา คงเหลือเพียงร่องรอยความเป็นย่านการค้าที่ปรากฏผ่านอาคารห้างร้านและความทรงจำของคนรุ่นเก่าที่บอกเล่าถึงความรุ่งเรืองในอดีตเท่านั้น

บทความ ๓ เรื่องของชุด “ตลาดเก่าในลุ่มน้ำนครชัยศรี” จะหยิบยกเรื่องราวของย่านตลาดเก่าแก่บางแห่งในพื้นที่ลุ่มน้ำดังกล่าวมานำเสนอ ได้แก่ ตลาดบางปลา ตลาดน้ำปากคลองบางแก้ว ตลาดต้นสน และตลาดจรัญราย เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นท้องถิ่นในอดีตและความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละยุคสมัย

“ตลาดบางปลา”

ตลาดสองสายน้ำ ๒๐๐ ปี

เกสรบัว อุบลสรรค์

บนพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนหรือแม่น้ำนครชัยศรี ต่อกับปากคลองบางปลาทางทิศใต้ มีเรือนแถวไม้ชั้นเดียวตั้งอยู่ สองฟากถนนเป็นแถวยาว บางห้องแม้ยังมีคนอยู่อาศัย แต่มี อีกหลายห้องที่ปิดเงียบ ทำให้ความคึกคักของ “ตลาดบางปลา” ตามชื่อที่ชาวบ้านในละแวกนั้นเรียกกลุ่มเรือนแถวไม้แห่งนี้ ไม่คึกคักเหมือนดังคำเล่าขานที่บอกต่อกันมา

ตลาดบางปลาตั้งอยู่ในเขตพื้นที่บ้านบางปลา ตำบล บางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เดิมที่ตั้งของตลาด มีลักษณะคล้ายเกาะ ด้วยทิศตะวันออกขนาบไปกับแม่น้ำท่าจีน ทิศเหนือและทิศตะวันตกติดกับคลองบางปลา ส่วนทิศใต้ติด กับวัดบางปลา และยังมีคลองขุดสายสั้นๆ ขุดลัดคลองบางปลา ทางทิศตะวันตกอ้อมลงมาทางทิศใต้ มาออกแม่น้ำท่าจีนใกล้ กับศาลาทำน้ำของวัดบางปลา คลองขุดนี้จะมีมาแต่สมัยใดนั้น ไม่พบข้อมูลแน่ชัด แต่เพิ่งถูกถมไปเมื่อราว ๓๐ ปีมานี้ ปัจจุบัน ยังเห็นเป็นร่องน้ำเล็กๆ ปรากฏอยู่ คลองขุดนี้นอกจากจะเป็น คลองลัดที่ช่วยย่นระยะการเดินทางของชาวบ้านแล้ว ยังทำให้ การสัญจรของชาวบ้านมีความปลอดภัยมากขึ้น เพราะไม่ต้อง พายเรือผ่านปากคลองที่มีเรือใหญ่น้อยผ่านไปมาทั้งวัน และ ไม่ต้องเสี่ยงกับกระแสน้ำที่ไหลแรงจนอาจเกิดอันตรายได้

คลองบางปลา ลำน้ำสำคัญในพื้นที่

คลองบางปลาเป็นลำน้ำธรรมชาติที่เชื่อมระหว่าง แม่น้ำแม่กลองกับแม่น้ำท่าจีนในแนวตะวันออก-ตะวันตก ดันคลองเริ่มจากบ้านบางปลาไหลผ่านบ้านเกาะแรด จากนั้น แยกเป็น ๒ สาย สายหนึ่งวกลงทิศใต้ผ่านบ้านดอนขมิ้นแล้ว แดกเป็น ๒ ทาง คือ ไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ทางหนึ่ง และทางทิศตะวันตกอีกทางหนึ่ง ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ พอไหลผ่านบ้านดอนพุทราเรียก **รางหนองบอน** ผ่านวัดละมุด เรียก **คลองลั่นแหลม** แล้วไปบรรจบกับแม่น้ำท่าจีนที่บริเวณ วัดบางพระ ส่วนทางทิศตะวันตกไหลผ่านบ้านต้นสำโรง บ้าน โคกหม้อ บ้านสระน้ำส้ม เรียก **คลองบ้านพุม** ผ่านบ้าน ม่วงสามสิบเรียก **ห้วยแล้ง** จากนั้นไหลผ่านเขาตะพานแล้ง (สะพานร้าง) บ้านเขาตะพานแล้ง บ้านทุ่งลาด เรียกลำน้ำ

ช่วงนี้ว่า **คลองใหม่** และไปบรรจบแม่น้ำแม่กลองที่บ้านท่าเรือ จังหวัดกาญจนบุรี

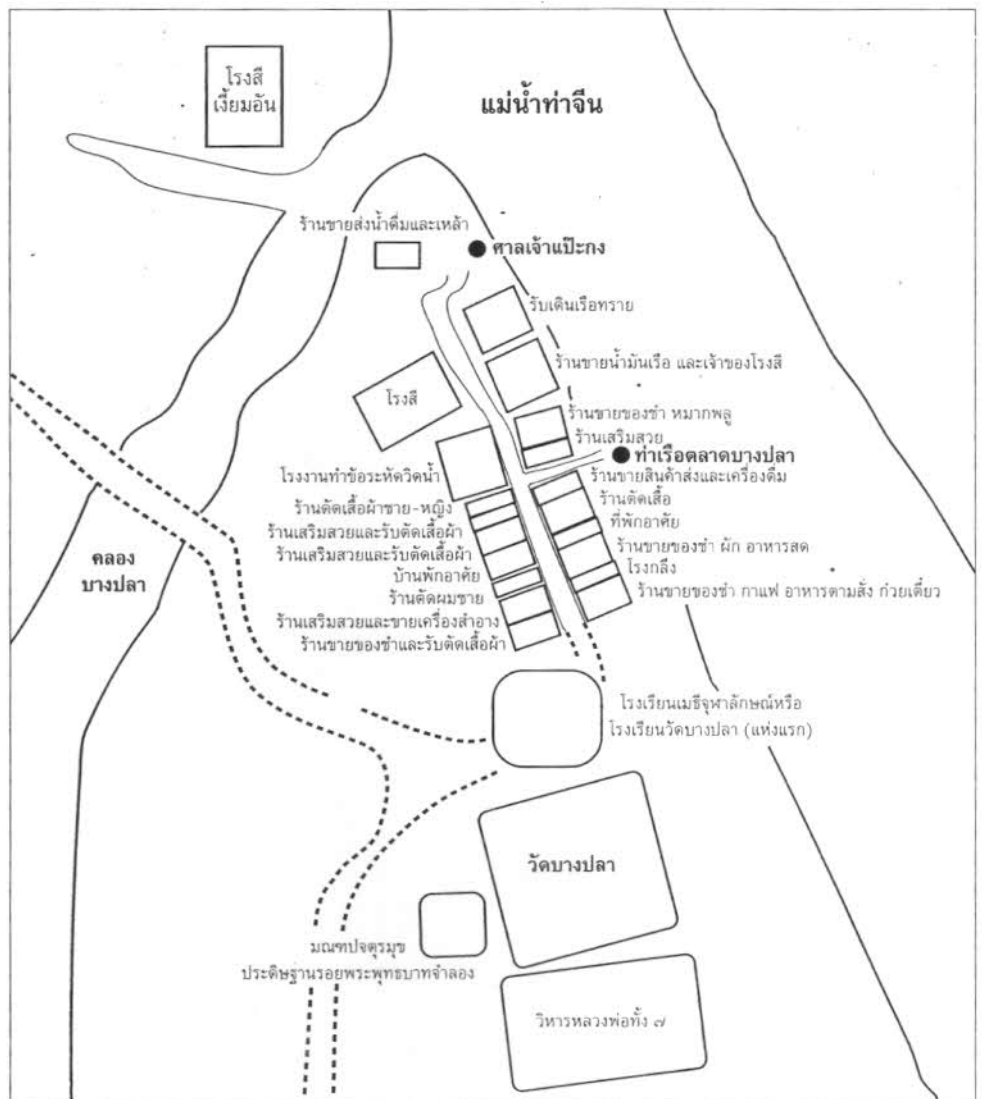
ส่วนคลองบางปลาที่แยกขึ้นไปทางทิศเหนือไหลผ่าน บ้านหนองน้ำเปรี้ยว บ้านตะโกสูง บ้านท่าล้ง แล้วแยกออกเป็นลำน้ำย่อยๆ อีกหลายสาย ได้แก่ ทางทิศใต้เรียก **คลอง หุ้งกระดานทอง** ไหลผ่านบ้านวังไทร บ้านโคกหม้อ ส่วนทาง ทิศเหนือแยกเป็น **คลองลาดเต่าดำ คลองหัวช้าง คลองลำอ้าย เส้าใหญ่ คลองน้ำเหมือง และคลองตาลัง** แล้วรวมกันเป็น **ลำน้ำห้วยยาง** ที่บริเวณบ้านวังน้ำเขียว จากนั้นไหลผ่านเมืองเก่า กำแพงแสนโดยเรียกลำน้ำช่วงนี้ว่า **คลองท่าสาร-บางปลา** ไหลต่อไปยังบ้านรางหมันแล้วแยกเป็น ๒ ทาง คือ ทิศเหนือ ผ่านห้วยท่าศาลและรางหว่าไปจนถึงวัดพระแท่นดงรัง ทาง ทิศใต้ไหลผ่านบ้านรางเกตุไปบรรจบกับ **ห้วยแล้ง** ที่บริเวณ เขาตะพานแล้ง

นอกจากนี้จากบ้านรางเกตุยังมีทางน้ำที่ไหลขึ้นไป ทางทิศเหนือด้วย เรียกกันว่า **ห้วยปลากด** ช่วงที่ไหลผ่านบ้าน ห้วยปลากด บ้านหัวโต่ง ผ่านบ้านหมอสอ เรียก **ลำหมอสอ** ต่อจากนั้นจะเรียกลำน้ำสายนี้ว่า **คลองท่าสาร** ซึ่งไหลไปบรรจบ กับแม่น้ำแม่กลองที่อ่าวท่าสารในบ้านท่าเรือ ตำบลตะคร้ำเอน อำเภotáมะกา จังหวัดกาญจนบุรี

แรกเริ่มมี “ตลาดบางปลา”

“...บางปลาตาบ้านอยู่ หญิงชาย
สองฮ้องสองเรือนราย ร่ายกลัวย
ชาวบ้านนอนสบาย บ่ครั้นวันเอย
มีคู่อู่เข้าด้วย ดั่งนี้ที่สบาย...”

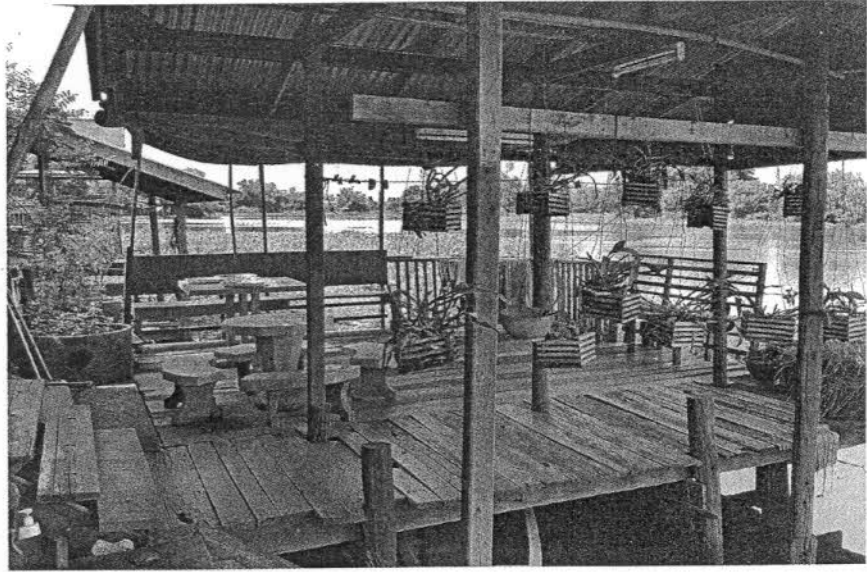
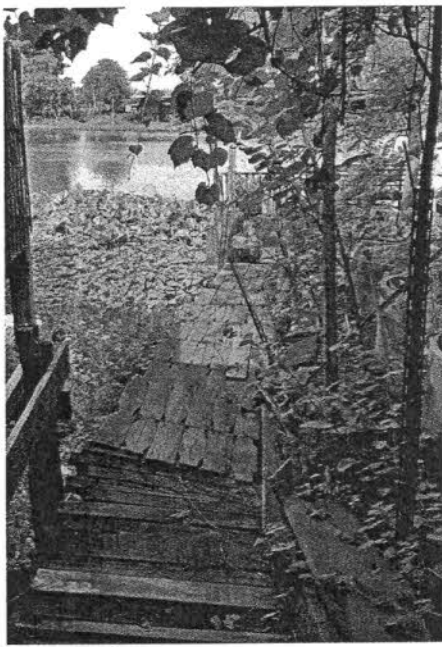
โคลงข้างต้นนี้ปรากฏอยู่ใน นิราศสุพรรณ ที่สุนทรภู่ ได้ประพันธ์ขึ้นในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แสดงให้เห็นว่า บ้านบางปลาเป็นชุมชนที่มีผู้คนอยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยรัชกาล ที่ ๓ เป็นอย่างน้อย โดยบ้านบางปลาเป็นหนึ่งในหมู่บ้านบน เส้นทางตามหาแร่ปรอท ซึ่งมีระยะทางจากพระนครถึงเมือง สุพรรณบุรี

ด้วยตำแหน่งที่ตั้งของตลาดบางปลาอยู่ตรงบริเวณปากคลองบางปลาต่อกับแม่น้ำท่าจีน ที่นี่จึงเป็นชุมทางและทำเรือสำคัญ เพราะเป็นย่านการคมนาคมทางน้ำระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับชุมชนใหญ่ที่อยู่ลึกเข้าไปตามแนวคลอง โดยเฉพาะตลาดนัดบ้านเกาะแรดที่อยู่ห่างออกไปทางทิศตะวันตก ชาวตลาดบางปลาเล่าว่า สมัยก่อนตลาดนัดบ้านเกาะแรดเป็นตลาดสดที่ใหญ่ที่สุดในย่าน มีทั้งอาหารสด ผักผลไม้ และอาหารป่า ชาวบ้านจากลำพญา บางปลา และบางเลนต่างพายเรือไปจับจ่ายซื้อหาสินค้าทั้งเพื่ออุปโภคบริโภคในครัวเรือนและนำไปขายต่อ ซึ่งคนที่อยู่ไกลจากตลาดนัดบ้านเกาะแรดต้องพายเรือออกจากบ้านตั้งแต่ช่วงบ่ายหรือค่ำ โดยอาศัยจอดเรือค้างแรมตามทางเพื่อให้ทันกับตลาดที่เปิดตั้งแต่ราวตีสองตีสามของทุกวัน ชาวตลาดบางปลาเองก็ต้องใช้เวลาในการพายเรือไปตลาดนัดบ้านเกาะแรดราว ๑ ชั่วโมง

ดังนั้นไม่ว่าชาวบ้านจากลำพญา บางเลน หรือชุมชนอื่นๆ ที่อยู่ทางฝั่งแม่น้ำท่าจีน หากต้องการไปซื้อข้าวของที่

ตลาดนัดบ้านเกาะแรด หรือต่อรถประจำทางจากบ้านเกาะแรดเข้าไปยังตัวเมืองนครปฐม แม้กระทั่งชาวบ้านบ้านเกาะแรดและที่อยู่ลึกเข้าไปตามแนวคลองท่าสาร-บางปลา หากต้องการเดินทางด้วยเรือเมล์ไปยังสุพรรณบุรี-จี่วราย แล้วต่อรถไฟไปกรุงเทพฯ ส่วนต้องเดินทางผ่านตลาดบางปลาทั้งสิ้น บริเวณนี้จึงมีผู้คนพากันมาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินอย่างยาวนาน แต่ความเป็นย่านการค้าที่เรียกกันว่า “ตลาดบางปลา” กลับเริ่มปรากฏขึ้นเมื่อราว ๒๐๐ ปีที่ผ่านมา โดยมีกลุ่มคนจีนทั้งที่อพยพมาจากเมืองจีนและในที่อื่นๆ ได้เข้ามาสร้างบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มบนที่ธรณีสงฆ์ของวัดบางปลา กลุ่มคนจีนที่เข้ามาอยู่ในสมัยแรก ได้แก่ แซ่ซิม แซ่ตั้ง แซ่ฉั่ว แซ่เอี้ยว ต่างประกอบอาชีพค้าขายโดยเปิดแผงเล็กๆ ขายสินค้าเบ็ดเตล็ดที่หน้าบ้านของตนเอง จนกระทั่งราว พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้มีการสร้างเรือนแถวไม้ชั้นเดียวบนสองฟากของถนนลูกรังที่ขนานไปกับแม่น้ำท่าจีน

(ซ้าย/บน) ทางเดินลงทำเรือและบริเวณที่เป็นท่าเรือตลาดบางปลาในปัจจุบัน

ตระกูลพุ่มกุมาร ซึ่งมีบิหมลวดขายน้ำมันทั้งด้านที่ติดถนนและแม่น้ำ จากนั้นเป็นบ้านที่ทำธุรกิจรับเดินเรือทรายของตระกูลพุ่มกุมารเช่นกัน ในอดีตจะมีเรือทรายหลายลำผูกเทียบกับท่าเรือหน้าบ้าน รับขนทรายขึ้นลงในแม่น้ำท่าจีน ต่อมาได้เลิกกิจการและดัดแปลงเป็นที่พักอาศัย ส่วนบริเวณปากคลองบางปลาเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าแป๊ะกงที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือจนถึงปัจจุบัน

การที่ตลาดบางปลาตั้งอยู่ในที่ลุ่มและถูกขนาบด้วยแม่น้ำท่าจีนและคลองบางปลา ในอดีตเมื่อถึงหน้าน้ำจึงประสบกับปัญหาน้ำท่วมถนนแทบทุกปี ชาวบ้านต้องทำทางเดินชั่วคราวด้วยการวางไม้ไผ่พาดต่อกันทั่วตลาด เพื่อให้เดินได้สะดวก ซึ่งในปัจจุบันพื้นที่ของตลาดบางปลาได้ถูกถมให้สูงขึ้นแล้ว

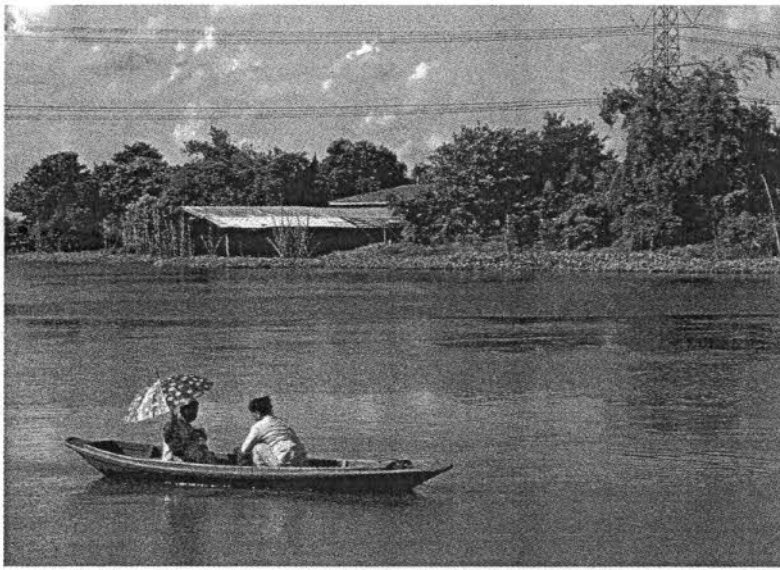
ส่วนบริเวณปากคลองบางปลาด้านทิศเหนือตรงข้ามกับศาลเจ้าแป๊ะกงเป็นย่านที่มีกลุ่มคนจีนอาศัยอยู่มาก เช่นเดียวกับในตลาดบางปลา เป็นที่ตั้งของโรงสีเจียมอัน ร้านขายน้ำมันเรือ และร้านขายของเบ็ดเตล็ดขนาดใหญ่ ร้านทั้งหมดนี้ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน อาม่าเซียมซึ่งเคยอยู่ในย่านนี้มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๘ แต่ปัจจุบันได้ย้ายออกไปราว ๓๐ ปีแล้ว เล่าว่าพื้นที่แถบบางปลาเป็นที่ลุ่ม ชาวบ้านทำนาปลูกข้าวกันมาก ข้าวที่นำมาสีในโรงสีเจียมอันมาจากทางบางปลา บางเลน และอีกหลายพื้นที่ โดยชาวบ้านนำข้าวมาสีเองและทางโรงสีส่งเรือออกไปรับซื้อยังที่ต่างๆ ตลาดบางปลาแม้จะเป็นตลาดเล็กๆ แต่ก็เป็นย่านการค้าที่คึกคัก มีผู้คนเข้ามาจับจ่ายซื้อข้าวของกันมาก

แต่ก่อนตลาดบางปลามีร้านตัดเสื้อผ้า ร้านเสริมสวย

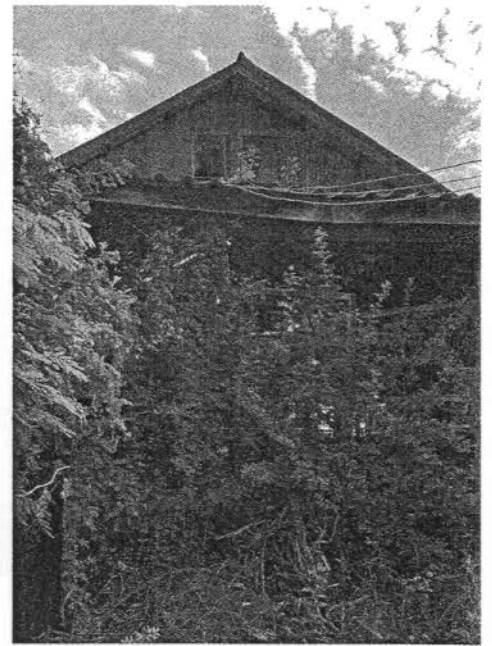
และร้านขายเครื่องสำอางรวมกว่า ๑๐ ห้อง ด้วยบริเวณนี้เคยเป็นที่ตั้งของอำเภอบางปลาและเป็นท่าเรือสำคัญที่เชื่อมการเดินทางระหว่างผู้คนที่อยู่ลึกเข้าไปตามแนวคลองบางปลากับแม่น้ำท่าจีน และเป็นจุดต่อเรือเพื่อเดินทางไปยังสุพรรณบุรีหรือกรุงเทพฯ ได้ อีกทั้งในช่วงวันงานพระปฐมเจดีย์ ชาวบ้านในย่านนี้ก็มาต่อเรือหางยาวที่ตลาดบางปลาเพื่อไปขึ้นรถประจำทางที่บ้านเกาะแรด ถือเป็นเส้นทางที่สะดวกในการไปนมัสการองค์พระฯ ที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองนครปฐมในอดีต

นอกจากนี้ชาวตลาดบางปลายังเล่าอีกว่า นอกจากจะซื้อหาอาหาร ผักผลไม้ ได้จากร้านขายของชำในตลาดบางปลา และตลาดนัดบ้านเกาะแรดแล้ว ยังมีเรือพ่อค้าแม่ค้าแวะเวียนมาจอดที่ท่าหน้าวัดบางปลาและท่าหน้าของชาวบ้านด้วย มีทั้งเรือขายอาหารสด กาแฟ ขนมจีน กวยเตี๋ยว ขนมสารพัดชนิด เช่น ตะโก้ เปียกปูน น้ำแข็งไส เมื่อถึงหน้ามะม่วงก็จะมีมะม่วงกวนห่อด้วยใบกระทุ่มมาขายด้วย ยิ่งช่วงที่มีงานบุญ งานเทศกาลหรืองานประจำปีของวัดบางปลา บรรดาพ่อค้าแม่ค้าชาวเรือจะมารวมตัวกันมาก เพราะจะมีพุทธศาสนิกชนมาร่วมงานบุญที่วัดบางปลากันอย่างเนืองแน่น.

ส่วนทางทิศใต้ของตลาดบางปลาเคยเป็นที่ตั้งของโรงเรียนเมธีจุฬาลักษณ์ หรือโรงเรียนวัดบางปลา (แห่งแรก) เปิดสอนเด็กระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๔ มีทั้งหมด ๔ ห้องเรียน อาคารเรียนสร้างด้วยไม้ มีลายฉลุสวยงาม ต่อมาเมื่อมีนักเรียนเพิ่มขึ้นจึงย้ายไปรวมกับโรงเรียนวัดบางปลาที่สร้างขึ้นในสมัยหลัง และรื้อถอนอาคารเรียนในเวลาต่อมา ซึ่งในปัจจุบันพื้นที่ที่เคยเป็นที่ตั้งของโรงเรียนส่วนหนึ่งถูกถมเป็นถนนคอนกรีตที่เชื่อมระหว่างตลาดบางปลากับวัดบางปลา

(บน) ชาวบ้านยังใช้เรือในการสัญจรระหว่างสองฝั่งแม่น้ำท่าจีน
(ขวา) โรงสีที่ตั้งอยู่ในตลาดบางปลา

ท่าเรือตลาดบางปลา

ชาวบ้านเล่าว่าตลาดบางปลามีท่าเรือเล็กๆ ที่เป็นท่าหน้าบ้านของเรือนแถวไม้ที่อยู่ติดแม่น้ำท่าจีนและท่าหน้าบริเวณศาลเจ้าแป๊ะกง โดยจะมีพ่อค้าแม่ค้าแวะเวียนกันมาจอดขายอาหารและขนมตลอดทั้งวัน ส่วนท่าเรือหลักของตลาดบางปลาจะอยู่ในตรอกเล็กๆ ที่เป็นทางเดินทะเลเรือนแถวไม้ที่อยู่ติดแม่น้ำ มีความกว้างราว ๒ เมตร เดิมมีลักษณะเป็นโป๊ะคล้ายกับท่าเรือหน้าวัดบางปลา แต่ปัจจุบันได้ถูกดัดแปลงและต่อเติมเป็นท่าหน้าส่วนบุคคลไปแล้ว

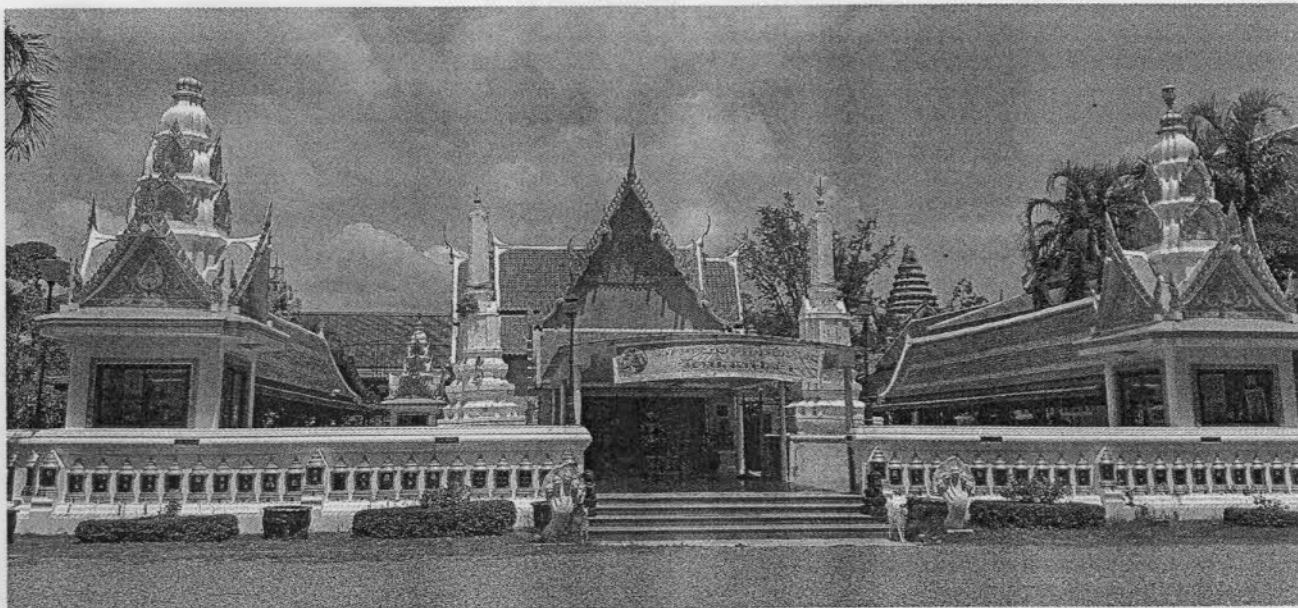
ในอดีตชาวตลาดบางปลาจะใช้ท่าเรือในตรอกเป็นที่ขนถ่ายสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าที่ชาวบ้านนำมาขาย ได้แก่ ปลาแม่น้ำนานาชนิด เช่น ปลาดุก ปลาช่อน ปลาตะเพียน ปลากุ้ง ปลาแค้ว เพราะที่นี่เป็นแหล่งปลาชุม สมดังชื่อ “บางปลา” โดยจะมีพ่อค้าคนกลางรับซื้อไปขายต่อที่ตลาดบางเลนซึ่งเป็นตลาดใหญ่ในตัวอำเภอ นอกจากนี้ยังเป็นท่าจอดรับ-ส่งผู้โดยสารของเรือเมล์ที่ขึ้นลงระหว่างสุพรรณบุรี-จี่วราย เช่นเดียวกับท่าเรือหน้าวัดบางปลาและท่าเรือหน้าโรงสีเจียมอันที่เป็นจุดจอดเรือเมล์ด้วยเช่นกัน โดยเรือเมล์จะวิ่งวันละ ๑ รอบ หากต้องการไปต่อรถไฟที่จี่วรายเที่ยว ๘.๐๐ น. จะต้องรอเรือเมล์ตั้งแต่ตีห้า นอกจากนี้หากต้องการเดินทางเข้าไปในหมู่บ้านที่อยู่ลึกเข้าไปในคลองบางปลาจนถึงกำแพงแสน จะต้องว่าจ้างเรือหางยาวจากตลาดบางปลาที่มีให้บริการหมุนเวียนทั้งหมด ๔ ลำ เป็นการเดินทางในสมัยที่ถนนและรถยนต์ยังเข้ามาไม่ถึง ต่อมาราวปี พ.ศ. ๒๕๓๘ เมื่อมีถนนตัดเข้ามาที่ตลาดบางปลาทำให้การเดินทางสะดวกสบายขึ้น การสัญจรโดยเรือเมล์ในแม่น้ำท่าจีนและเรือหางยาวในคลอง

ท่าสาร-บางปลาจึงค่อยๆ หมดความสำคัญ รวมทั้งการค้าในตลาดบางปลาที่เคยคึกคักก็กลับเงียบเหงา

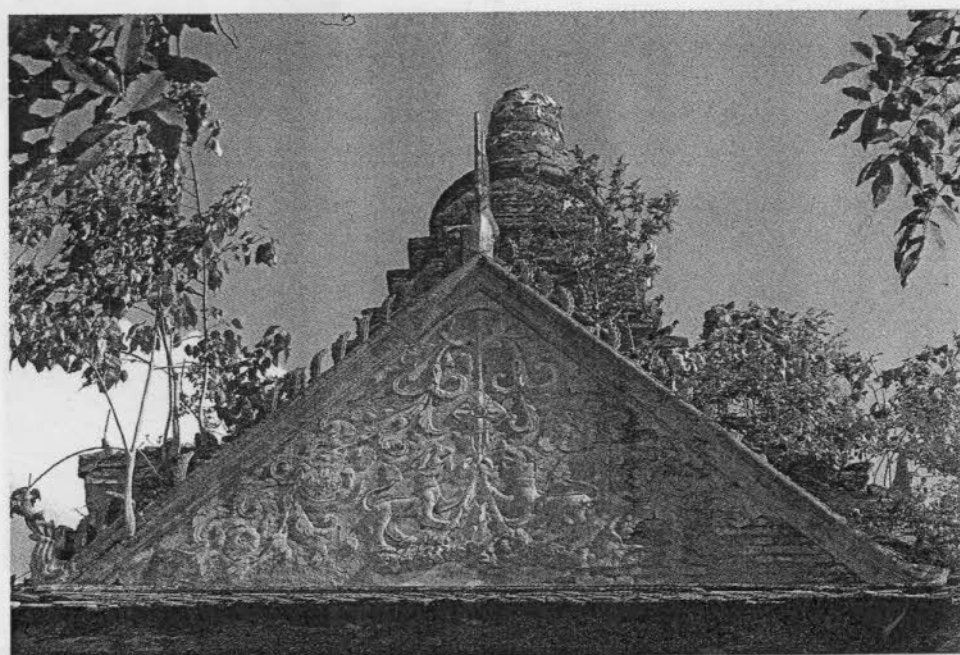
วัดบางปลา ศาลเจ้าแป๊ะกง สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่ตลาดบางปลา

วัดบางปลา ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของตลาดบางปลา เป็นวัดเก่าแก่ที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนครชัยศรี จากเอกสารของกรมการศาสนาระบุว่า วัดนี้สร้างขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๒๗๒ หรือราว ๒๘๐ ปีมาแล้ว โบราณสถานสำคัญที่พบภายในวัด ได้แก่ **วิหารหลวงพ่อกัณฑ์ ๗** ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานรูปหล่อติดเจ้าอาวาสวัดบางปลาทั้ง ๗ องค์ ที่หน้าบันแกะสลักรูปเทพพนมตัววิหาลมีลักษณะแอ่นท้องสำเภซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่พบมากในช่วงอยุธยาตอนปลายถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น **มณฑปจตุรมุขประดิษฐานรอยพระพุทธบาทจำลอง** เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หลังคาเป็นทรงเจดีย์ยอดแหลม ปัจจุบันมณฑปอยู่ในสภาพทรุดโทรมเพราะถูกฟ้าผ่าและรอกการบูรณะ ที่ประตุมณฑปด้านหนึ่งพบการสลักรูป พ.ศ. ๒๔๖๕ คาดว่าอาจเป็นศักราชที่บอกการบูรณะมณฑปครั้งล่าสุด

ส่วน **ศาลเจ้าแป๊ะกง** ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตลาดบางปลาใกล้กับปากคลอง ศาลเจ้าแห่งนี้เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวจีนในตลาดบางปลาและใกล้เคียง ตามประวัติเล่าต่อกันมาว่า สร้างขึ้นโดยบรรพบุรุษชาวจีนที่เข้ามาทำมาหากินในตลาดบางปลา ซึ่งนอกจากจะเป็นที่พึ่งทางใจแล้ว ในบริเวณนี้ยังมีท่าเรือขนาดเล็กและมีที่พักหลบร้อนสำหรับผู้คนที่เดินทางสัญจรผ่านไปมาด้วย ปัจจุบันตัวศาลเจ้ามีการปรับเปลี่ยนไปตามการบูรณะในแต่ละยุคสมัย ส่วนพื้นที่ของศาลเจ้ามีขนาด

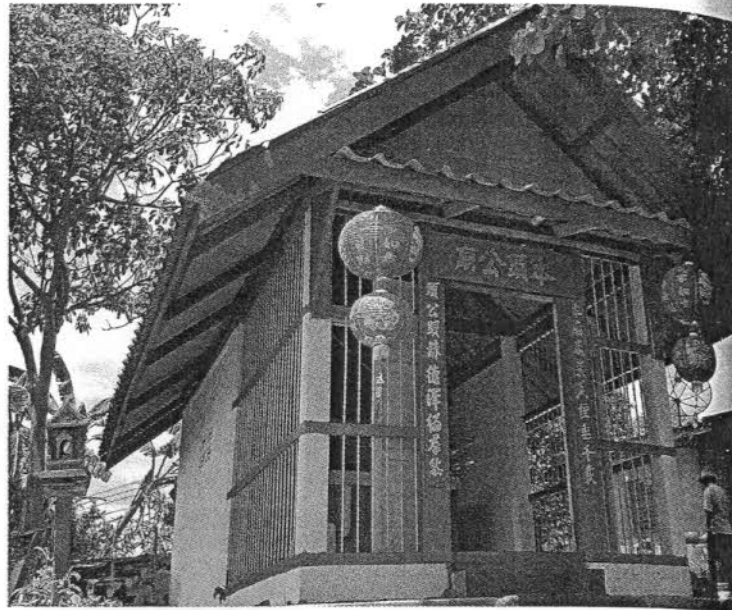

(บนสุด) วัดบางปลาในปัจจุบัน
(บน) วิหารหลวงพ่อทั้ง ๗
ภายในวัดบางปลา
(บนขวา) มณฑปปอดุมุข
ภายในวัดบางปลา
ปัจจุบันอยู่ในสภาพทรุดโทรม
(ขวา) ลวดลายปูนปั้น
หน้าบันมณฑปปอดุมุข

(บน/ขวา) ศาลเจ้าแป๊ะกง สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่ตลาดบางปลา
(ขวาสุดล่าง) คุณพรทิพย์ รอดสำราญ และ (ขวาล่าง) คุณสมใจ สุนทรมัจจะ
ผู้ถ่ายทอดเรื่องราวความศรัทธาของตลาดบางปลาในอดีต

เล็กลงกว่าเดิมเนื่องจากถูกน้ำเซาะตลิ่ง

ในอดีตศาลเจ้าแป๊ะกงจะจัดงานประจำปีในวันที่ ๑๓ เมษายนของทุกปี โดยจัดรวมกับงานบุญที่วัดบางปลา คือ หลังจากไหว้หลวงพ่อบุญในวัดเสร็จแล้วก็จะมาไหว้ที่ศาลเจ้าแป๊ะกง สิ่งที่ต้องเตรียมในการไหว้ คือ หัวหมู ขนมหวาน ผลไม้ ๙ อย่าง เต็งลิ้ง ๒ คู่ ขนมน้ำชา น้ำชา เหล้าเชียงซุน ส้ม ซาแซ ชุดเครื่องกระดาษของคนจีนซึ่งจะเผาหลังจากเสร็จพิธี และมีการจุดประทัดชุดใหญ่ หลังจากไหว้เสร็จแล้วจะมีการแบ่งของไหว้กันอย่างทั่วถึง เชื่อว่าจะนำความเป็นสิริมงคลมาให้ นอกจากนี้ยังมีการแสดงงิ้ว ๓ วัน ๓ คืน โดยลูกหลานชาวจีนที่อยู่ในละแวกนี้จะมาร่วมงานกันเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันแม้ว่าชาวตลาดบางปลาจะไม่ได้จัดงานประจำปีที่ศาลเจ้าแป๊ะกงอีกแล้ว แต่ทุกคนก็ยังพร้อมใจกันช่วยดูแลศาลเจ้าแห่งนี้ให้คงงามอยู่เสมอ

บรรณานุกรม

ปิยธรรมพิมล. พระครู. บรรณาธิการ. เปิดตำนานตามรอย...ประวัติวัดบางปลา. นครปฐม : บางเลนการพิมพ์, ๒๕๔๙.

ข้อมูลสัมภาษณ์

- คุณพรทิพย์ รอดสำราญ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๕๔
- คุณสมใจ สุนทรมัจจะ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๕๔
- คุณเชี่ยม แซ่ตั้ง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๔

ตลาดน้ำปากคลองบางแก้ว ตลาดต้นสน

ในความทรงจำ

อภิญญา นนทันท

ตลาดน้ำปากคลองบางแก้วและตลาดต้นสน ปากคลองเจดีย์บูชา เป็นตลาดเก่าแก่ที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำนครชัยศรี ตลาดทั้ง ๒ แห่งนี้ตั้งอยู่ไม่ไกลกันมากนัก ในอดีตผู้คนที่อยู่อาศัยในย่านตลาดเหล่านี้จึงสามารถเดินทางไปมาหาสู่แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันได้โดยสะดวก ผ่านการสัญจรทางเรือมาตามแม่น้ำนครชัยศรี ซึ่งตลาดน้ำปากคลองบางแก้วและตลาดต้นสนต่างมีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคน ประเภทสินค้า ตลอดจนพัฒนาการของตลาดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันด้วย

ตลาดน้ำปากคลองบางแก้ว : แหล่งแลกเปลี่ยนผลผลิตในท้องถิ่น

คลองบางแก้ว เป็นเส้นทางน้ำโบราณที่ไหลผ่านเมืองนครชัยศรีมาบรรจบกับแม่น้ำนครชัยศรีที่ตรงวัดกลางบางแก้ว ตลอดทั้งสองฝั่งคลองพบว่ามีชุมชนและวัดเก่าแก่อยู่มากมาย ชุมชนที่มีความสำคัญมากแห่งหนึ่งในคลองบางแก้ว คือ บริเวณปากคลองบางแก้วที่เดิมเรียกว่า *บ้านปากน้ำ* ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นจุดสบกันของลำน้ำสายสำคัญ จึงทำให้

บริเวณนี้กลายเป็นศูนย์กลางการคมนาคมและเจริญขึ้นเป็นแหล่งชุมชนขนาดใหญ่ สันนิษฐานว่าเป็นชุมชนที่มีการอยู่อาศัยสืบเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว โดยมีหลักฐานยืนยันที่สำคัญคือวัดเก่าแก่ที่ตั้งอยู่คู่ชุมชนมาแต่ดั้งเดิม คือ วัดตุ๊กตาและวัดกลางบางแก้ว (เดิมเรียกวัดคงคาราม) ซึ่งมีหลักฐานโบราณวัตถุที่พบภายในวัด ทำให้สันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นวัดที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และมีการทำนุบำรุงสืบต่อมาจนกลายเป็นวัดขนาดใหญ่ในสมัยรัตนโกสินทร์^๑

“นัด” ในท้องถิ่น

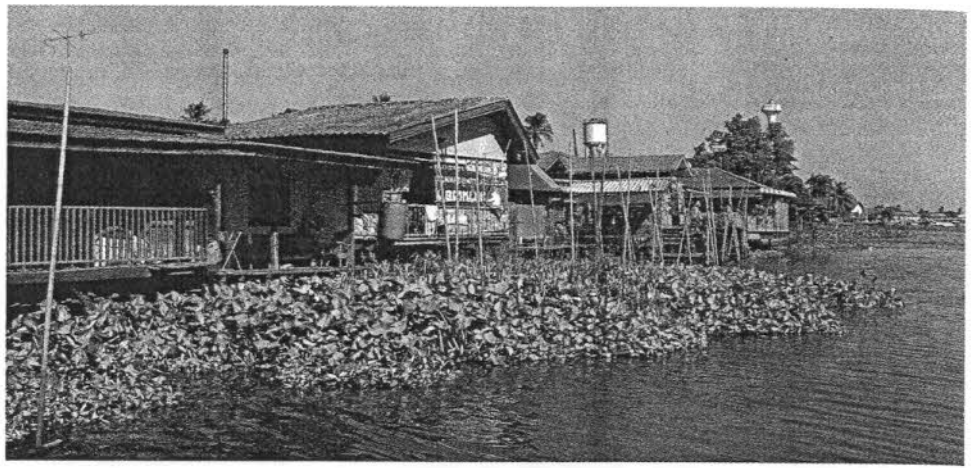
ในอดีตบริเวณปากคลองบางแก้วยังคงเคยเป็นที่ตั้งของตลาดในท้องถิ่นที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในแถบเมืองนครชัยศรี พ่อค้าแม่ค้าชาวสวนในคลองบางแก้วและริมแม่น้ำนครชัยศรีจะนำผลผลิตจากเรือสวนไร่นา ตลอดจนสารวัตรอาหารคาวหวานนานาชนิดใส่เรือพายมาชุมนุมค้าขายกันจนแน่นขนัดเต็มลำคลองบางแก้ว ซึ่ง “นัด” ในท้องถิ่นที่ปากคลองแห่งนี้มีเป็นประจำทุกวัน ไม่เคยมีวันหยุด โดยจะเริ่มติดตลาดกันตั้งแต่เช้ามืด ก่อนตลาดจะวายในช่วงสาย

ชุมชนปากคลองบางแก้ว
ตั้งเรียงรายอยู่ริมคลอง
ทางฝั่งวัดกลางบางแก้ว
ส่วนอีกฟากหนึ่งยังคงสภาพ
เป็นเรือสวนที่ยังมีอยู่ในปัจจุบัน

^๑ศรีศักร วัลลิโภดม, “นครชัยศรี,” ใน *วารสารเมืองโบราณ*, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ (สิงหาคม-พฤศจิกายน ๒๕๒๕), หน้า ๘.

บ้านเรือนริมแม่น้ำนครชัยศรี
บริเวณปากคลองบางแก้ว
ในอดีตบางส่วน
น่าจะเคยเปิดเป็นร้านค้า

จากคำบอกเล่าของคุณปัญญา สุวณิชย์ วัย ๕๗ ปี ที่อยู่อาศัยในชุมชนบริเวณปากคลองบางแก้ว และทันได้พบเห็นตลาดน้ำแห่งนี้ บอกเล่าภาพจากความทรงจำให้ฟังว่า

“สมัยก่อนเท่าที่จำได้จะมีแม่ค้าพายเรือมาขายของ กันที่ปากคลองบางแก้ว ส่วนใหญ่เป็นคนที่อยู่อาศัยตามริมฝั่ง คลองบางแก้ว ทั้งในละแวกนี้เรื่อยไปจนถึงแถววัดท่าตำหนัก วัดไทร วัดท่าโน ซึ่งส่วนมากมีพื้นเพทำนาและทำสวน และมีที่ข้ามแม่น้ำนครชัยศรีมาจากฝั่งตรงกันข้ามเพื่อเอาผลผลิต จากในสวนมาขาย บ้างเดินทางมาไกลจากแถวชุมชนวัดโคกแขก ซึ่งบริเวณนั้นมีตรงที่เรียกว่า “แพสามหลัง” ในอดีตมีเรือนแพ ค้าขาย นอกจากนี้มีที่มาจากแถบวัดกลางคูเวียงพายเรือ ลงมาด้วย

“เรือส่วนใหญ่ที่มากันเป็นเรือพาย เช่น เรือสำปั้น สินค้าส่วนมากเป็นของสวนทั้งผักและผลไม้ ส้มโอพอมิบ้าง ในแถบนี้... และยังมีเรือแม่ค้าที่ไปรับของจากมหาชัยมาขาย ยังตลาดปากคลองบางแก้วด้วย เป็นเรือติดเครื่องยนต์ มีอยู่ เพียงเจ้าเดียว เขาจะเดินทางไปรับของทะเลจากมหาชัยแล้ว มาให้ทันขายตอนช่วงเช้ามีด แต่จะไม่ได้มาเป็นประจำทุกวัน สินค้าที่นำมาขายมีทั้งของทะเลสดและของแห้ง เช่น กะปิ กุ้งแห้ง ปลาเค็ม”

นอกจากผักผลไม้ที่มีมากมายตามเรือกสวนใน ละแวกปากคลองบางแก้ว แม่ค้าในสมัยก่อนจะพายเรือไปรับ ผักมาขายจากสวนผักในแถบคลองจินดา อำเภอสามพราน ส่วนคนในท้องถิ่นที่อยู่ลึกเข้าไปตามคลองบางแก้วนั้นมักจะ ทำน้ำตาลปึกมาขาย แล้วจะซื้อพวกผักผลไม้ต่างๆ นำไปขาย ต่อยังท้องทุ่งที่อยู่ไกลออกไป เช่นเดียวกับผู้คนจากชุมชนทาง บ้านท่านา ตลาดต้นสน วัดแค ส่วนมากจะเดินทางมาเพื่อ หาซื้ออาหารและขนมหวานต่างๆ บ้างก็นำไปขายต่อภายใน ชุมชนตัวเอง ดังคำบอกเล่าของคุณยายใหญ่ แซ่เฮ้ง ซึ่งเป็น คนตลาดต้นสน ปากคลองเจดีย์บูชา ว่า

“สมัยก่อนถ้าจะไปตลาดปากคลองบางแก้วจะต้อง พายเรือไป เป็นตลาดเช้ามีขายทุกวัน เมื่อก่อนบนบกไม่มีตลาด แบบทุกวันนี้ จะมีแต่ตลาดเรือขายกันในวันนี้ ...มีเรือขายขนม ทุกอย่าง เรือกล้วยเดี่ยว อย่างเช่นขนมตะโกขาย ๕-๖ กระทง ๓ สตางค์ เราซื้อมาขายต่อกระทงละ ๑ สตางค์ บางทีก็ไม่ได้ ขายแต่เก็บไว้กินเองหมด เหตุที่ต้องไปซื้อถึงที่คลองบางแก้ว เพราะแต่เดิมที่ตลาดต้นสนไม่ค่อยมีพวกขนมสดๆ ใหม่ๆ แต่ที่ ตลาดวัดกลางบางแก้วจะมีของกินหลากหลายชนิดมากกว่า”

ส่วนบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ริมคลองนั้น เดิมบางหลังปลูก เป็นเรือนแพเปิดเป็นกิจการค้าขายของใช้ประจำวันต่างๆ เช่น ยาสิฟัน สบู่ ถ้วยชาม ชามสังกะสีเคลือบ ตลอดจนเครื่องมือ เครื่องใช้ โดยร้านค้าเหล่านี้จะตั้งกระจายอยู่ตั้งแต่ปากคลอง บางแก้วไปจนถึงสะพานข้ามคลองบางแก้ว เดิมเป็นสะพาน ไม้เรียกกันว่า สะพานแดง แต่ปัจจุบันถูกปรับปรุงเป็นสะพาน ขนาดใหญ่เพื่อให้รถยนต์วิ่งข้ามไปมาได้

ริมฝั่งคลองบางแก้วในปัจจุบันไม่เหลือสภาพของ ห้างร้านแบบดั้งเดิมอีกแล้ว คงเหลือแต่ร้านเก่าแก่เพียงร้านเดียว ที่เปิดขายสินค้าอยู่ คือ ร้านขายยาหมอมจรรุญ ประมวลวงศ์ แต่ เดิมเป็นเรือนแพก่อนจะยกขึ้นมาปลูกเป็นบ้านที่ริมฝั่งคลอง หมอมจรรุญมีอาชีพเป็นแพทย์ทหาร ก่อนจะมาเปิดแพขายยา สามัญประจำบ้าน รวมถึงสินค้าอุปโภคอื่นๆ เช่น ยาสิฟัน สบู่ ผงซักฟอก หลอดไฟ ฯลฯ ปัจจุบันร้านขายยาหมอมจรรุญมี บุตรสาวของท่านเป็นผู้รับช่วงต่อ ซึ่งบรรยากาศของร้านยัง อวลด้วยกลิ่นอายแบบร้านค้าสมัยก่อน ตัววางสินค้าเป็นแบบ ดั้งเดิม ส่วนสินค้าภายในร้านมีทั้งของใช้ประจำวันและยาสามัญ ประจำบ้านชนิดต่างๆ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนวัดกลางบางแก้ว ยังคงแวะเวียนมาซื้อหาอยู่เสมอ

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าในอดีตตลาดน้ำที่ปากคลอง บางแก้วจะมีสินค้าให้ซื้อหาหลากหลาย แต่สินค้าบางประเภท เช่น เครื่องบวช เครื่องสังฆภัณฑ์ เสื้อผ้าต่างๆ ชาวบ้านจะ

บรรยากาศของตลาดเช้า
ที่วัดกลางบางแก้วในปัจจุบัน
มีทั้งของสด ของแห้ง
และอาหารการกินหลากหลายชนิด
เปิดขายกันตั้งแต่รุ่งสาง
(ภาพ : อรรถพล ยังสว่าง)

ต้องเดินทางไปตลาดท่านาหรือตลาดต้นสน หรือไม่ก็ต้องเดินทางไปขึ้นรถไฟที่สถานีนครชัยศรีเพื่อไปยังตัวเมืองนครปฐม สมัยก่อนถ้าไม่ใช้การโดยสารทางเรือ ชาวบ้านจะเดินไปตามทางโบราณที่เรียกกันว่า *ทางเกวียน* ซึ่งเป็นเส้นทางที่เชื่อมระหว่างคลองบางแก้วไปถึงตลาดท่านาได้ เมื่อดูจากแผนที่เก่าที่สำรวจโดยกรมแผนที่ทหารเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ปรากฏถนนดิน ที่เชื่อมระหว่างพื้นที่ดังกล่าว จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเส้นทางเดียวกับที่ชาวบ้านใช้เป็นทางเกวียนหรือทางเดินเท้าในอดีต

จากตลาดน้ำสู่ตลาดบก

เมื่อราวหลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ ที่มีการพัฒนาระบบการคมนาคม ทำถนนหนทางบุกเบิกเข้าไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ ส่งผลให้ตลาดน้ำที่ปากคลองบางแก้วได้รับผลกระทบไม่ต่างจากตลาดน้ำแห่งอื่นๆ ในพื้นที่ท้องถิ่นภาคกลาง เรือที่เคยแน่นขนัดในทุกเช้าค่อยๆ ลดจำนวนลง กระทั่งตลาดในท้องน้ำเลิกไปในที่สุด แต่ก็เชื่อว่าเป็นการสิ้นสุดตลาดเช้าที่วัดกลางบางแก้วไปเสียทีเดียว เพราะในช่วงที่พระพุทธรูปยืนหรือหลวงพ่อเพิ่ม บุญญะโส เป็นเจ้าอาวาส (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๕๒๖) ท่านได้อนุญาตให้ตลาดเรือย้ายขึ้นมาตั้งร้านค้าขายกันที่บริเวณลานวัด ต่อมาจึงขยายขึ้นกลายเป็นตลาดเช้าที่หน้าวัดกลางบางแก้วมาจนถึงทุกวันนี้

ตลาดวัดกลางบางแก้วปัจจุบันถือว่าเป็นตลาดเช้าที่มีขนาดใหญ่มากที่สุดแห่งหนึ่งในอำเภอนครชัยศรี กลุ่มผู้ค้ามีทั้งที่เป็นคนในละแวกท้องถิ่นและกลุ่มที่มาจากภายนอก สินค้าส่วนใหญ่ยังเป็นผัก ผลไม้ พืชผลทางการเกษตร บางส่วนเป็นของที่ชาวสวนในท้องถิ่นนำมาขายเองโดยตรง และมีอาหารคาวหวาน เครื่องดื่มชากาแฟที่เปิดให้บริการตั้งแต่รุ่งสางจนถึงช่วงสายของวัน นอกจากนี้มีสินค้าประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องใช้พลาสติก ผงขายสินค้ามือสอง ผงพระเครื่อง และร้านขายพันธุ์ต้นไม้ต่างๆ เป็นต้น

ความทรงจำที่ “ตลาดต้นสน”

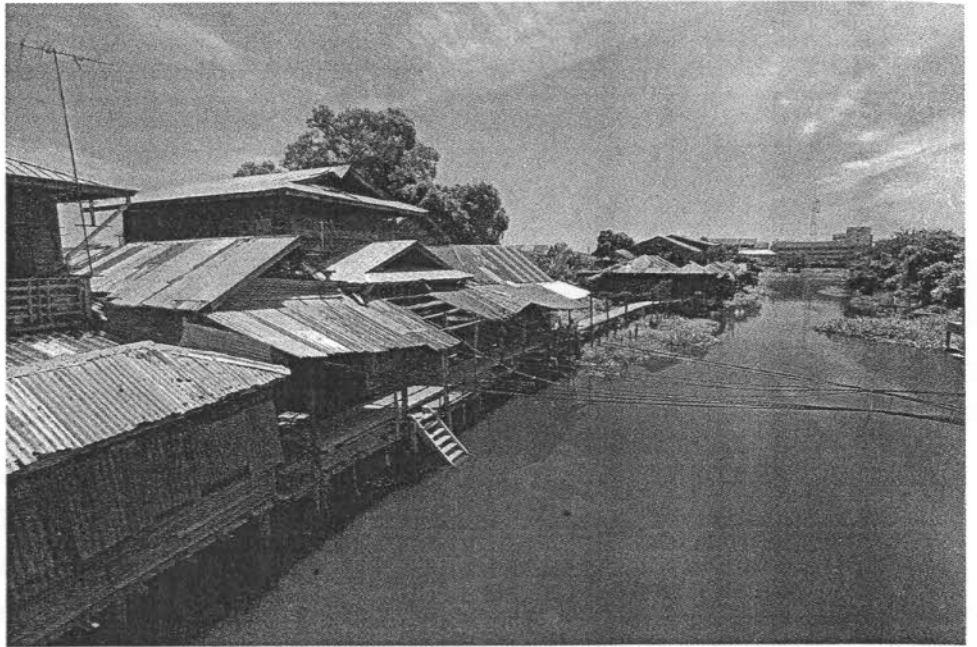
คลองเจ็ดยี่บุชาเป็นคลองที่ขุดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ เริ่มต้นจากแม่น้ำนครชัยศรีที่บ้านท่านา ตำบลนครชัยศรี อำเภอนครชัยศรี ไปจนถึงหน้าองค์พระปฐมเจดีย์ อำเภอมืองนครปฐม นับเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญที่ใช้สัญจรและลำเลียงสินค้าพืชผลต่างๆ นอกเหนือไปจากการขนส่งผ่านทางรถไฟที่สร้างขึ้นในปลายรัชกาลที่ ๕ บริเวณจุดเริ่มต้นของคลองเจ็ดยี่บุชาที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำนครชัยศรีต่อมาได้เจริญขึ้นเป็นชุมชนขนาดใหญ่ อันเป็นที่ตั้งของ *ตลาดต้นสน* ซึ่งในอดีตนั้นถือว่ามียลวัดทางการค้าที่คึกคักมากที่สุดแห่งหนึ่งในย่านนี้ ทว่าปัจจุบันความเป็นย่านการค้าของตลาดต้นสนคงเหลือเพียงกลุ่มอาคารเรือนแถวไม้หลายสิบห้อง บางส่วนดูเหมือนว่าจะปิดตายไปอย่างถาวร หรืออยู่ในสภาพทรุดโทรมเกินกว่าที่จะใช้ประโยชน์ได้ แต่ส่วนหนึ่งยังคงถูกใช้เป็นที่เช่าอาศัย ซึ่งมีทั้งคนที่อยู่กันมาแต่เดิมและกลุ่มคนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาเป็นแรงงานในปัจจุบัน

ถิ่นจีน-บ้านเขมร

ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพบหลักฐานการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวและเขมรในแถบเมืองนครชัยศรี โดยเฉพาะช่วงสมัยรัชกาลที่ ๓ เมื่อครั้งที่เจ้าพระยาบดินทร์เดชาฯยกทัพไปทำศึกที่เมืองเวียงจันทน์และกัมพูชา ได้มีการนำกลุ่มลาวเมืองเวียงจันทน์และเขมรเข้ามาด้วย กลุ่มครัวลาวที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองนครชัยศรีมีแหล่งชุมชนที่สำคัญ เช่น บริเวณวัดกลางคูเวียง วัดสัมปทวน และวัดสัมปตาก ส่วนกลุ่มครัวเขมรส่วนหนึ่งมีหลักฐานว่ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บริเวณวัดแค อำเภอนครชัยศรี ดังที่ปรากฏเป็นชื่อบ้านนามเมืองว่า *บ้านเขมร* ในแผนที่เมืองนครชัยศรีที่สำรวจโดยกรมแผนที่ทหารเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ยังปรากฏชื่อ *บ้านเขมร* อยู่ตรงริมแม่น้ำนครชัยศรี ใกล้กับปากคลองเจ็ดยี่บุชา ซึ่งเป็นตำแหน่งใกล้เคียงกับที่ตั้งของตลาดต้นสน และ

(ขวา) ตลาดต้นสน
ที่ปากคลองเจดีย์บูชา
ในจุดที่พบกับแม่น้ำนครชัยศรี
(ภาพ : อรรถพล ยังสว่าง)

(ขวาล่าง) สภาพของ
ตลาดต้นสนในปัจจุบัน
ในอดีตเรือนแถวไม้ทั้งสองฝั่ง
เปิดเป็นร้านขายสินค้าต่างๆ
ที่มีอยู่มากคือร้านขายผ้า
ย้อมมะเกลือที่ดัดเป็น
เสื้อผ้าสำเร็จรูปแล้ว

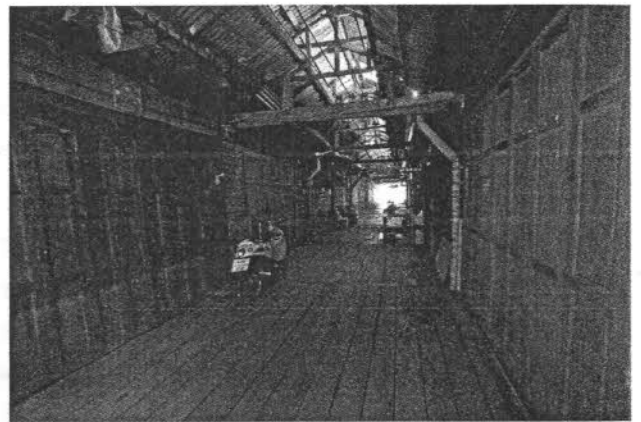

สถานีรถไฟนครชัยศรีแต่เดิมก็เรียกว่า สถานีบ้านเขมร เช่นเดียวกัน

สอดคล้องกับหลักฐานคำบอกเล่าของคนเก่าแก่ในบริเวณวัดแคและตลาดต้นสน ที่สามารถเล่าถึงความเป็นมาของบรรพบุรุษได้ ดังปรากฏในรายงานวิจัยเรื่อง พัฒนาการทางเศรษฐกิจ-สังคม และการเคลื่อนย้ายของประชากรในเขตอำเภอ นครชัยศรี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้กล่าวถึงคำบอกเล่าของนายสงวน นาคสุสุข อดีตครูใหญ่โรงเรียนวัดสัมปทวนที่ขณะนั้นอายุ ๘๒ ปี ว่า มีบรรพบุรุษเป็นคนเขมรที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บริเวณวัดแค

กลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญต่อชุมชนอีกกลุ่มหนึ่งคือชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้นหลังจากการขุดคลองในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งน่าจะมีทั้งกลุ่มที่เป็นแรงงานรับจ้างขุดคลองแล้วมาตั้งรกรากอยู่ร่วมกับคนท้องถิ่น และกลุ่มที่อพยพเข้ามาเพิ่มเติมในภายหลัง กลุ่มคนจีนเหล่านี้มีทั้งพวกแต่จิวและฮกเกี้ยน ส่วนใหญ่ได้แต่งงานกับคนเชื้อสายเขมรในท้องถิ่น ต่อมาจึงเริ่มต้นทำกิจการค้าขาย จนขยายใหญ่ขึ้นเป็นตลาดต้นสน

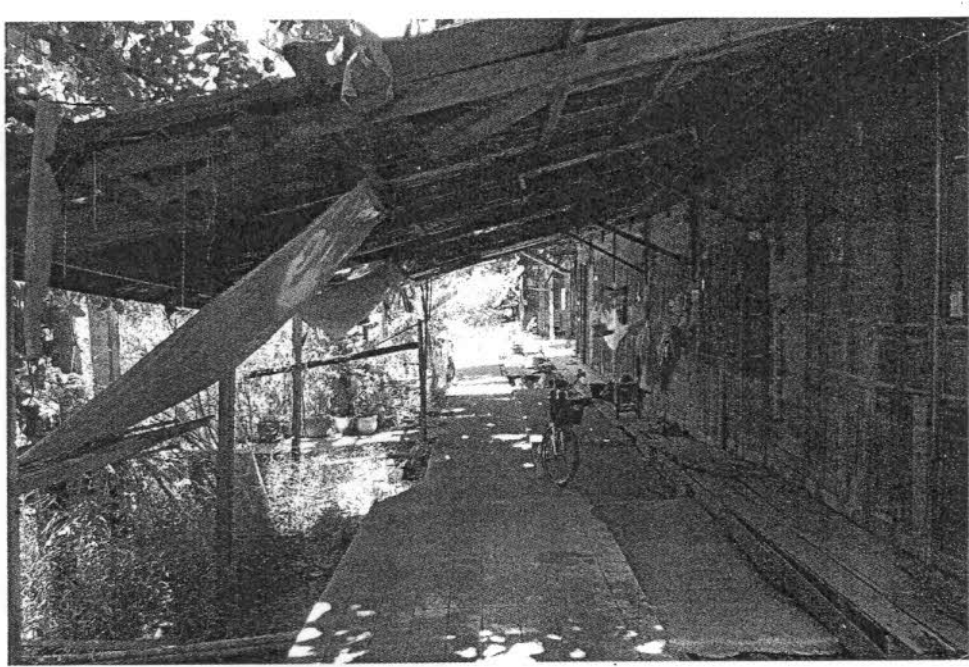
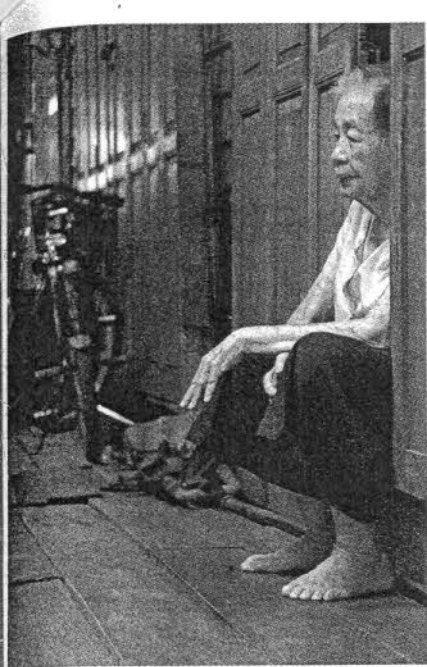
ตลาดต้นสนประกอบด้วยอาคารห้องแถวไม้จำนวนหลายสิบห้อง ที่ในอดีตเปิดเป็นห้างร้านต่างๆ พื้นที่ตลาดเป็นของเอกชน มีหลายตระกูลเป็นเจ้าของ จากคำบอกเล่าของคนเก่าแก่ที่ยังอาศัยอยู่ในตลาดกล่าวว่า เหตุที่เรียกชื่อตลาดว่าต้นสน เพราะแต่เดิมที่ปากคลองเจดีย์บูชามีต้นสนขนาดใหญ่ขึ้นอยู่ ถือเป็นจุดหมายตา (landmark) สำคัญของคนในท้องถิ่น แต่ในปัจจุบันต้นสนใหญ่ที่ถูกกล่าวถึงไม่หลงเหลืออยู่อีกแล้ว

สมัยก่อนตลาดต้นสนเป็นแหล่งค้าขายสินค้าประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ที่คนในละแวกท้องถิ่นใกล้เคียงนิยมมาเลือกซื้อหา โดยไม่ต้องเดินทางไกลถึงในตัวเมืองนครปฐม คุณยายใหญ่ แซ่เฮ้ง อายุ ๘๗ ปี ผู้เกิดและเติบโตในตลาดต้นสนเล่าถึงบรรยากาศตลาดในอดีตว่า

“ตลาดต้นสนสมัยนั้นมีของทุกอย่าง ทั้งของสดของแห้ง เครื่องไฟฟ้า อุปกรณ์ทางการเกษตร จอบ เสียม เคียว เกียวข้าว เครื่องจักสาน แห อวน คันเบ็ดตกปลาที่สมัยนั้นยังทำด้วยไม้ อย่างบ้านนี้เขาขายพวกเครื่องมือเหล็ก ตะปู ลวด หลอดไฟ แล้วมีหวายที่เป็นเส้นยาวๆ จนต้องขดเป็น ๒ ท่อนวางอยู่เกือบเต็มหน้าบ้าน ร้านขายเครื่องสำอางก็มีด้วย”

นอกจากนี้ยังมีร้านขายเครื่องสังฆภัณฑ์ ร้านขายทอง และร้านทำผมของบุรุษและสตรีที่เดิมมีอยู่มากมายหลายร้าน ส่วนที่เป็นตลาดขายของสดและอาหารมีอยู่ไม่มากนัก อย่างร้านกาแฟเดิมมีตั้งอยู่ริมคลอง เป็นที่พบปะสังสรรค์ของคนในชุมชน ถ้าเป็นพวกผัก ผลไม้ จะมีชาวสวนนำใส่เรือมาตั้งขาย

(บน) คุณยายใหญ่ แซ่เซ่ง หลานสาวเจ้าของโรงย้อมผ้าดำตราด้วย
ซึ่งเป็นผ้าม้าที่ขึ้นชื่อว่าดีที่สุดในตลาดต้นสน
(ภาพ : อรรถพล ยิ่งสว่าง)
(บนขวา) อาคารเรือนแถวไม้ที่ตลาดต้นสน
ซึ่งขยายออกไปทางด้านริมแม่น้ำนครชัยศรี
ปัจจุบันแบ่งเป็นห้องให้คนเช่าอาศัย

อยู่บนตลาดบ้างเหมือนกัน และบางครั้งจะมีคนหาบไซ่เปิดจาก
ในท้องทุ่งมาตั้งขายด้วย

ด้วยเหตุที่อยู่ติดกับคลองเจดีย์บูชา ในอดีตเรือสินค้า
ที่จะเข้าไปยังตัวเมืองนครปฐมต้องผ่านตลาดแห่งนี้ เรือจึงมี
แทบไม่ขาดสายในลำคลอง นอกจากนี้ในบริเวณใกล้เคียงกับ
ตลาดต้นสนยังมีโรงสีข้าวอยู่ถึง ๒ แห่งด้วยกัน เช่นเดียวกับ
ยามที่มีงานนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ในช่วงกลางเดือน ๑๒
ผู้คนจำนวนมากจะสัญจรผ่านคลองเจดีย์บูชาเพื่อไปยังองค์พระ
บางครอบครัวที่มาจากต่างจังหวัดมักจะมาจอดเรือพักกัน
ที่บริเวณตลาดต้นสนแห่งนี้

“ถ้าจะไปงานกลางเดือน ๑๒ ที่องค์พระปฐมเจดีย์
สมัยก่อนนั้นยังไม่มีรถ ต้องนั่งเรือผ่านทางคลองเจดีย์บูชา
บางคนไม่ได้มาแค่วันเดียว แต่จะมาค้างคืน เอาหม้อหุงข้าว
และไหใส่น้ำติดเรือมาด้วย เป็นเรือแบบมีประทุน เขาจะนอน
กันในเรือทั้งครอบครัว โดยจะจอดอยู่แถวๆ นี้ เรือบางลำมา
ไกลจากพระนครศรีอยุธยา รังสิต ปทุมธานี” คุณยายใหญ่
ได้ถ่ายทอดภาพจำครั้งอดีต

ตลาดต้นสนยังมีตำแหน่งที่ตั้งไม่ไกลจากทางรถไฟ
มากนัก คนจากฝั่งบ้านท่านาซึ่งอยู่ตรงข้ามกันมักจะเดินข้าม
สะพานข้ามคลองที่เดิมทำเป็นสะพานไม้สูง ผ่านตลาดไปยัง
ทางรถไฟที่อยู่ด้านหลัง เพื่อจะเดินตามทางรถไฟไปยังสถานี

นครชัยศรีซึ่งเดิมเรียกว่า สถานีบ้านเขมร ขณะเดียวกันคน
จากทางบ้านจิวราย หากจะมาซื้อสินค้า ตัดเสื้อผ้า หรือทำผม
ถ้าไม่มาทางเรือก็จะเดินข้ามสะพานเลวภาหรือสะพานดำ ซึ่ง
เป็นสะพานรถไฟข้ามแม่น้ำนครชัยศรี ก่อนจะเดินเรือมาตาม
ทางรถไฟเพื่อมายังตลาดต้นสน

การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ คนในตลาด
ต้นสนจะเดินทางไปวัดแคซึ่งอยู่ไม่ไกลกันมากนัก ส่วน
ภายในตลาดมี ศาลเจ้าอาม่าหรือเจ้าแม่ทับทิม อันเป็นศูนย์รวม
จิตใจของชาวจีนในตลาดต้นสน ปัจจุบันยังคงมีประเพณีประจำปี
ไหว้เจ้าแม่สืบต่อมา โดยจะจัดขึ้นในช่วงเดือน ๓ ตามปฏิทินจีน

“ผ้าม้าดี” ตลาดต้นสน ของดี (ที่หายไป) ของเมืองนครปฐม

“ส้มโอหวาน ข้าวสารขาว ลูกสาวสวย ผ้าม้าดี” เคย
ถูกใช้เป็นคำขวัญของจังหวัดนครปฐม แต่ในเวลาต่อมาคำว่า
ผ้าม้าดี ได้ถูกตัดออกไปและแทนที่ด้วย ข้าวหลาม ที่กลายเป็น
ของดีประจำจังหวัดควบคู่กับส้มโอในปัจจุบัน ผ้าม้าในที่นี้
หมายถึงผ้าม้าย้อมมะเกลืออย่างดี ซึ่งแต่เดิมเป็นสินค้าสำคัญ
ของอำเภอนครชัยศรี โดยมีแหล่งผลิตและค้าขายกันมาก
ที่บริเวณตลาดต้นสน

ใน เอกสารตรวจราชการเมืองนครไชยศรี เมื่อ
ปี ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กล่าวถึงกิจการโรงย้อมในเขต
เมืองนครชัยศรีว่า ตามลำน้ำในเขตเมืองนครชัยศรีพบว่
เป็นที่ตั้งของโรงย้อมมะเกลือ ย้อมคราม อยู่หลายแห่ง เพราะ
มะเกลือป่ามีอยู่มากบริเวณด้านหลังพระปฐมเจดีย์ไปจนถึงเขต

ต่อพรมแดนเมืองกาญจนบุรี พวกชาวบ้านจะเก็บและบรรทุกใส่เกวียนลงมาขาย สามารถหาซื้อได้ในราคาถูก จึงมีผู้ตั้งโรงย้อมผ้าดำนะเกลือไปจำหน่ายยังต่างประเทศได้กำไรดี ในการย้อมครามก็ทำนองเดียวกัน ด้วยอาศัยชื่อครามตามท้องไร่ท้องนาในคลองเจดีย์บูชา

โรงย้อมผ้าด้วยมะเกลือและครามส่วนมากจะเป็นกิจการของชาวจีน ซึ่งผลผลิตที่ได้จะเป็นผ้าดำและผ้าสีกรมท่า คนนิยมซื้อไปตัดเสื้อผ้าสำหรับใช้ในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะพวกชาวนาและชาวสวนที่จะสวมใส่ชุดสีดำเป็นชุดทำงานเวลาลงนา ลงสวน โรงย้อมจะตั้งอยู่ในบริเวณริมแม่น้ำเพราะว่าขั้นตอนการย้อมผ้าจะต้องใช้น้ำปริมาณมาก แต่เดิมที่บริเวณตลาดต้นสนมีโรงย้อมอยู่หลายโรง ที่สำคัญคือกิจการโรงย้อมผ้าดำตราถั่ว ซึ่งเป็นผ้าดำที่ได้รับรางวัลยกย่องว่าเป็นของดีประจำจังหวัดนครปฐม คุณยายใหญ่ผู้เป็นหลานสาวของเจ้าของโรงย้อมผ้าดำตราถั่ว เล่าความเป็นมาและบรรยากาศภายในโรงย้อมเท่าที่จำความได้ดังนี้

“สมัยก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ ผ้าดำของกงได้รางวัลในงานกลางเดือน ๑๒ ที่ประกวดกันที่พระปฐมเจดีย์ เป็นรางวัลผ้าย้อมมะเกลืออย่างดีที่สุด ได้รางวัลถึง ๓ ปีซ้อน แต่นานมาแล้ว ตั้งแต่ฉันยังเด็กๆ ตอนนั้นไม่รู้เรื่องหรอก พวกอาเจ็กเล่าให้ฟังอีกทีหนึ่ง... สมัยก่อนที่นี้มีโรงย้อมผ้าดำ ๔ โรง มีของกงตั้งอยู่ที่นี้ แล้วตรงทางรถไฟ และตรงแถวๆ โรงเหล้า กงชื่อนายจัน แห่เฮ้ง มาจากเมืองจีน เมื่อตอนเข้ามาใหม่ๆ กงไปอยู่กับพี่น้องที่โรงย้อมผ้าตรงโรงเหล้า แต่เดิมเป็นโรงเล็กๆ ทำกันไม่กี่คนในครอบครัว ต่อมาเมื่อย้ายมาอยู่ที่นี้จึงขยายใหญ่ขึ้น มีคนงานมากกว่า ๑๐ คน จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นช่วงรุ่นลูกแล้ว จึงทำเป็นโรงงานใหญ่ คนงานมีจำนวนมาก ถ้านับพนักงานที่บิดผ้า (หมายถึงรีดผ้าที่ย้อมให้เรียบ) มีประมาณ ๓๐-๔๐ คนได้ ตอนนั้นตลาดกำลังรุ่งเรืองมาก”

ภายในโรงย้อมคนงานจะแบ่งกันทำหลายหน้าที่ ตั้งแต่การย้อมผ้า ตากผ้า รีดและพับผ้า โดยพวกคนที่เข้ามาทำงานในโรงย้อมมีทั้งคนจีนที่เข้ามาอยู่ใหม่และคนในท้องถิ่น ส่วนกรรมวิธีในการย้อมนั้นค่อนข้างมีความซับซ้อนและต้องทำซ้ำหลายขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การเตรียมวัสดุสำหรับย้อม ผลมะเกลือจะต้องนำมาใส่กรบดให้ละเอียด กรองเอาแต่น้ำไว้ใช้สำหรับย้อมผ้า และต้องมีการหมักผ้าก่อนนำไปย้อม

“ในโรงย้อมเขาจะทำถึงปูนและถึงไม้สำหรับใช้ย้อมผ้าเป็นถังกลม มีขนาดใหญ่...ผ้าที่จะนำมาย้อมต้องนำไปหมักเพื่อเอาแป้งออกก่อนหนึ่งคืน จะมีน้ำยาที่ใช้ฟอกพวกแป้ง แล้ว

ต้องนำมาล้างน้ำออกอีกครั้ง จึงจะนำไปย้อม ซึ่งการย้อมด้วยมะเกลือนั้นจะต้องทำกันหลายน้ำ สีย้อมจึงจะติดดี ผ้าที่นำมาย้อมเป็นผ้าสีขาว เนื้อดี เป็นผ้าที่นำเข้ามาจากเมืองนอก ต้องไปสั่งซื้อจากกรุงเทพฯ”

นอกจากนี้คุณยายใหญ่ยังเล่าว่า วัสดุธรรมชาติต่างๆ ที่ใช้สำหรับย้อมผ้า เช่น มะเกลือ ลูกสมอ หนั่งวัว หนั่งควาย ปูนแดง จะมีเรือของพวกจีนไหหลำนำมาส่งให้ แต่ไม่ทราบว่ามีมาจากท้องถิ่นใด ส่วนผ้าที่นำมาย้อม ๑ พับมีความยาวประมาณ ๕๐ หลา เมื่อผ่านขั้นตอนการย้อมแล้ว จะนำไปตากในลานที่มีราวสำหรับตากผ้า ทำด้วยไม้วางอยู่บนเสาสูง จากนั้นจึงเก็บผ้าที่ใช้ได้แล้วมารีดให้เรียบ โดยใช้เครื่องบดผ้าที่ทำด้วยหินและพับให้เรียบร้อย ซึ่งการย้อมผ้าดำด้วยมะเกลือนี้จะทำกันเฉพาะฤดูที่มีผลมะเกลือเท่านั้น คือราวเดือนกุมภาพันธ์ถึงกรกฎาคม^๖ ส่วนช่วงที่ไม่มีผลมะเกลือจะทำการย้อมครามกันเพียงอย่างเดียว

ผ้าดำย้อมมะเกลือถือเป็นสินค้าที่ดึงดูดให้ผู้คนจากต่างถิ่นเดินทางเข้ามายังตลาดต้นสน เพื่อมาซื้อผ้าดำและเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่มีขายอยู่เรียงรายภายในตลาด ตามคำบอกเล่าของคุณยายใหญ่ว่า

“ผ้าที่ย้อมเป็นสีดำแล้วจะนำมาขาย ทั้งแบบเป็นผืนทำเป็นผ้าโจงกระเบน และที่ตัดเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูป บ้างก็มาซื้อยกไปทั้งพับใหญ่ สมัยก่อนแถวนี้เป็นร้านตัดผ้าดำขายกันทั้งนั้น ร้านพวกนี้จะมาซื้อผ้าไปตัดเย็บเอง ทำเป็นแบบอย่างเสื้อกุยเฮงหรือม่อฮ่อม และแบบที่คนทำนาชอบสวมใส่กัน เป็นเสื้อคอตั้ง มีบัวตรงไหล่ แขนยาว แล้วพอมาดอนสมัยหลังมีพวกเสื้อเชิ้ต กางเกงทั้งแบบขายาวและขากว้าง แต่ละเจ้าจะทำแบบเหมือนกัน แล้วแต่ว่าใครจะมีลูกค้าประจำรายไหน ไม่มีการแย่งลูกค้ากัน สมมติว่าถ้าลูกค้าของบ้านนี้จะมาเอาแล้วมีของไม่พอ จะหยิบยืมจากของอีกเจ้าหนึ่งแล้วจึงเย็บมาคืนกันภายหลัง... คนที่ไปรับจ้างตัดชุดผ้าดำ ถ้าเป็นกางเกงขากว้างได้ประมาณตัวละ ๖๐ สตางค์ กางเกงขายาวได้ ๘๐ สตางค์ ส่วนพวกเสื้อเชิ้ตได้ ๕ สลึง เสื้อกุยเฮงได้ตัวละ ๑ บาท”

ในเวลานั้นตลาดต้นสนถือว่ามีความเจริญรุ่งเรืองมาก ผ้าดำย้อมมะเกลือกลายเป็นสินค้าที่ดึงดูดให้ผู้คนจากต่างถิ่นเข้ามายังตลาดต้นสน ทั้งที่เป็นชาวนา ชาวนา ในแถบนครชัยศรี และนครปฐมที่มาหาซื้อเสื้อและกางเกงดำไปสวมใส่ รวมถึงที่มาจากท้องถิ่นที่อยู่ไกลออกไป ทั้งปทุมธานี สุพรรณบุรี อยุธยา นครสวรรค์ เพื่อมาซื้อผ้าดำอย่างดีไปจำหน่ายต่อ

^๖ดูเรื่อง “โรงมะเกลือ” ใน พัฒน์ เนตรรังษี, *เด็กบ้านสวน*, (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ), ๒๕๔๗, หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

(ซ้าย) สภาพตลาดท่านา
ก่อนการบูรณะปรับปรุง
จะเห็นว่าส่วนมากเป็นร้าน
ขายอาหารคาวหวานประเภทต่างๆ
(ภาพ : สำนักงานทรัพย์สิน
ส่วนพระมหากษัตริย์
จังหวัดนครปฐม)
(ซ้ายล่าง) ตลาดท่านาในปัจจุบัน
ภายหลังจากการบูรณะ
โดยสำนักงานทรัพย์สิน
ส่วนพระมหากษัตริย์

ระลอกความเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงของตลาดต้นสนเริ่มเกิดขึ้นเมื่อ
กิจการค้าขายผ้าดำเริ่มซบเซาลง อันเนื่องมาจากการเกิดขึ้น
ของอุตสาหกรรมผลิตผ้าย้อมและเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่สามารถ
ผลิตได้รวดเร็วและมีราคาถูกเข้ามาครองตลาด ทำให้ความนิยม
ในการใช้ผ้าดำย้อมมะเกลือลดลง อีกทั้งพวกวัสดุธรรมชาติ
ที่ใช้ในการย้อมไม้ได้อุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีต ในที่สุด
โรงย้อมผ้าดำด้วยมะเกลือจึงปิดกิจการลง ความเปลี่ยนแปลง
ดังกล่าวเริ่มเกิดขึ้นเมื่อมีโรงงานผ้าไทเรซึ่งเป็นอุตสาหกรรม
ผลิตผ้าที่ย้อมสีด้วยสารเคมีมาตั้งที่อำเภอนครชัยศรีตั้งแต่
ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ในระยะแรกร้านค้าตัดผ้าในตลาดต่างพากันไป
สั่งผ้ามาจากโรงงานซึ่งได้ราคาถูกกว่า ส่วนกลุ่มลูกค้าจาก

ต่างถิ่นไม่จำเป็นต้องเดินทางมาซื้อผ้าย้อมจากโรงย้อมมะเกลือ
อีกต่อไปแล้ว ในที่สุดร้านค้าตัดเย็บเสื้อผ้าต่างๆ ก็ทยอยปิดตัวลง
ขณะเดียวกันในช่วงหลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ เกิดการ
พัฒนาการคมนาคมทางบก ทำให้การสัญจรทางน้ำหมดความ
สำคัญ ตลาดต้นสนที่ตั้งอยู่ตรงปากคลองเจตยัญชาอันเป็น
ศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำมาแต่เดิมจึงได้รับผลกระทบ
โดยตรง การเข้าถึงตลาดไม่ได้สะดวกอย่างสมัยก่อนอีกต่อไป
 อีกทั้งไม่มีถนนเข้ามาถึงตลาดแห่งนี้ กิจการห้างร้านต่างๆ ที่
เคยมีต่างพากันปิดตัวลง บ้างย้ายไปเปิดใหม่ที่ ตลาดท่านา
ซึ่งเป็นตลาดที่เกิดขึ้นในยุคเดียวกัน แต่มีความเจริญมากกว่า
ในสมัยหลัง

บ้านท่านา ตั้งอยู่ริมแม่น้ำนครชัยศรี เดิมเป็นที่ตั้ง

ร้านโชห่วยขายส่งสินค้าอุปโภคบริโภค
ปัจจุบันยังพบเห็นอยู่หลายเจ้าในตลาดท่านา

ของที่ทำการมณฑลนครชัยศรีก่อนที่จะย้ายไปในเมืองนครปฐม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๑ แต่ในเวลาต่อมาบริเวณบ้านท่านายังคงเป็นศูนย์รวมของสถานที่สำคัญทางราชการของอำเภอนครชัยศรี ไม่ว่าจะเป็นที่ทำการอำเภอนครชัยศรี สถานีตำรวจ ที่ทำการไปรษณีย์ เป็นต้น บริเวณบ้านท่านาจึงเจริญขึ้นเป็นตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าด้วย นอกจากนี้ยังเป็นจุดจอดเรือเมล์รับส่งผู้โดยสารและเป็นท่าขนส่งข้าวไปยังโรงสีต่างๆ เพราะเดิมบริเวณโดยรอบส่วนมากเป็นพื้นที่ปลูกข้าว

ในอดีต ตลาดท่านา เป็นเพียงตลาดขนาดเล็กไม่ใหญ่นัก เมื่อเทียบกับตลาดต้นสน สินค้าที่ขายส่วนใหญ่เป็นพวกของสดและอาหารคาวหวาน รวมถึงร้านที่มารับซื้อผ้าดำหรือข้าวของเครื่องใช้จากตลาดต้นสนไปขายต่อให้กับพวกชาวนา

ที่นำข้าวมาส่งที่ท่าหน้าของโรงสี จนเมื่อมีการตัดถนนเชื่อมเข้ามาถึงตลาดท่านา บริเวณนี้จึงกลายเป็นท่ารถประจำทางในยุคแรกๆ ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ตลาดแห่งนี้เจริญขึ้นอีกครั้งในยุคหลัง นอกจากนี้ด้วยเหตุที่ตลาดท่านาอยู่ในความดูแลของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จังหวัดนครปฐม ต่อมาจึงได้รับการปรับปรุงบูรณะและมีการอนุรักษ์เรือนแถวไม้เก่าแก่ไว้ ทำให้ตลาดท่านาในปัจจุบันกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวตลาดโบราณที่คนนิยมมาจับจ่ายซื้อหาอาหารขึ้นชื่อและของฝากต่างๆ เช่น ส้มโอนครชัยศรี เป็ดพะโล้ ร้านเจียมจันทร์ที่เปิดขายมาหลายสิบปี นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งค้าขายเสื้อผ้า ข้าวของเครื่องใช้ เครื่องสังฆภัณฑ์ เป็นต้น

จะเห็นว่าพัฒนาการของตลาดน้ำปากคลองบางแก้ว และตลาดต้นสนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ต่างมีปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพของตลาด นั่นคือการเข้ามา มีบทบาทของถนนแทนที่แม่น้ำลำคลองในยุคหลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งไม่แตกต่างจากตลาดโบราณในท้องถิ่นภาคกลางแห่งอื่นๆ ที่ซบเซาลงไปด้วยเหตุผลเดียวกัน อย่างไรก็ตามเรื่องราวจากประวัติศาสตร์คำบอกเล่าของคนเก่าแก่ที่ยังจดจำภาพอดีตของตลาดในยุครุ่งเรืองได้นั้น สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นท้องถิ่นผ่านสินค้าและผู้คนเดินทางไปมาหาสู่กัน นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการเติมเต็มภาพความเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองนครชัยศรีที่มองเห็นวิถีชีวิตของผู้คนในช่วง ๑๐๐ กว่าปีมานี้ได้อย่างดี

ขอขอบคุณ

สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จังหวัดนครปฐม

ข้อมูลสัมภาษณ์

คุณปัญญา สุณิษย์ คุณสละ น้อยตันวงศ์ คุณใหญ่ แซ่แข็ง และคุณสมจิต พาณิชย์พิงรักษ์

บรรณานุกรม

- ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. เอกสารตรวจราชการเมืองนครไชยศรี. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางลำดวน ดิคุกุล ณ อยู่ยง ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันจันทร์ที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๑๑.
- นิวัฒน์ ฉิมพาลี. พัฒนาการทางเศรษฐกิจ-สังคม และการเคลื่อนย้ายของประชากรในเขตอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๓๖.
- พัฒน์ เนตรรังษี. เด็กบ้านสวน. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, ๒๕๔๗.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. “นครชัยศรี.” ใน วารสารเมืองโบราณ. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ สิงหาคม-พฤศจิกายน ๒๕๒๕.
- สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. ประวัติศาสตร์สังคมลุ่มน้ำท่าจีน. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, ๒๕๕๔.

จิวราย :

ผู้คนบนเส้นทางรถไฟและเรือเมล์

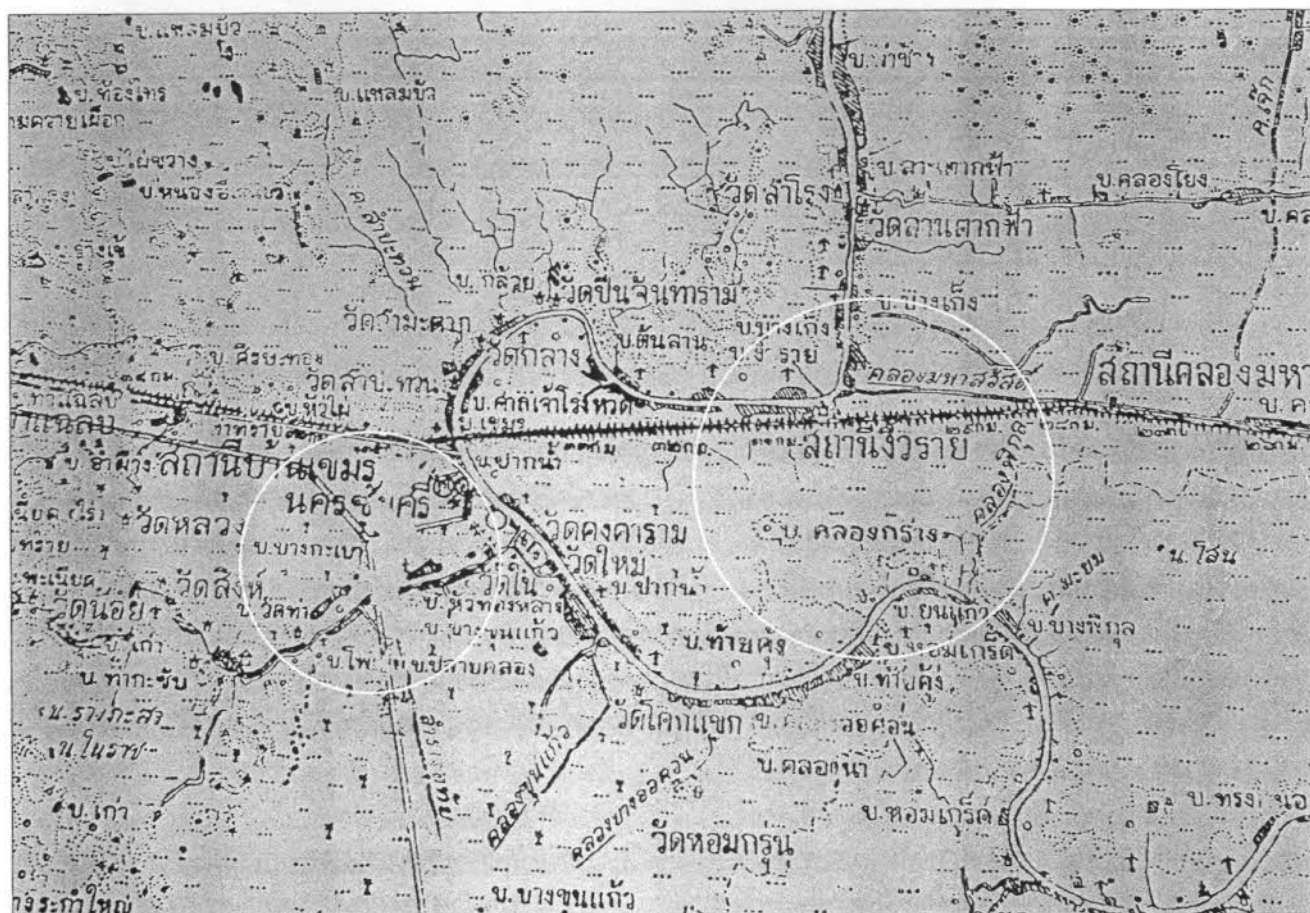
ณัฐวิทย์ พิมพ์ทอง

“บ้านจิวราย” เป็นชุมชนริมลำน้ำนครชัยศรีที่เก่าแก่แห่งหนึ่งในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ปรากฏชื่อเรียกอยู่ใน *นิราศพระปฐม* ของสุนทรภู่ เมื่อคราวเดินทางไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ในปี พ.ศ. ๒๓๘๕ ตรงกับรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เวลานั้นบ้านจิวรายคงเป็นเพียงชุมชนริมน้ำขนาดเล็ก ประกอบด้วย บ้าน วัด และเรือนแพไม่กี่หลัง จนกระทั่งมีการขุดคลองมหาสวัสดิ์ ในปี พ.ศ. ๒๔๐๐ (แล้วเสร็จ พ.ศ. ๒๔๐๓) ซึ่งใน พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ฉบับเจ้าพระยา

ทิพาการวงศ์ (ข้า บุนนาค) บันทึกไว้ว่า

“ในปีนั้น โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ พระศิริสมบัติ จ้างจีนขุดคลองขึ้นตำบลหนึ่ง ตั้งแต่วัดไชยพฤกษ์มาลา ตลอดออกริมศาลเจ้าสุบินตง แม่น้ำนครชัยศรี...”

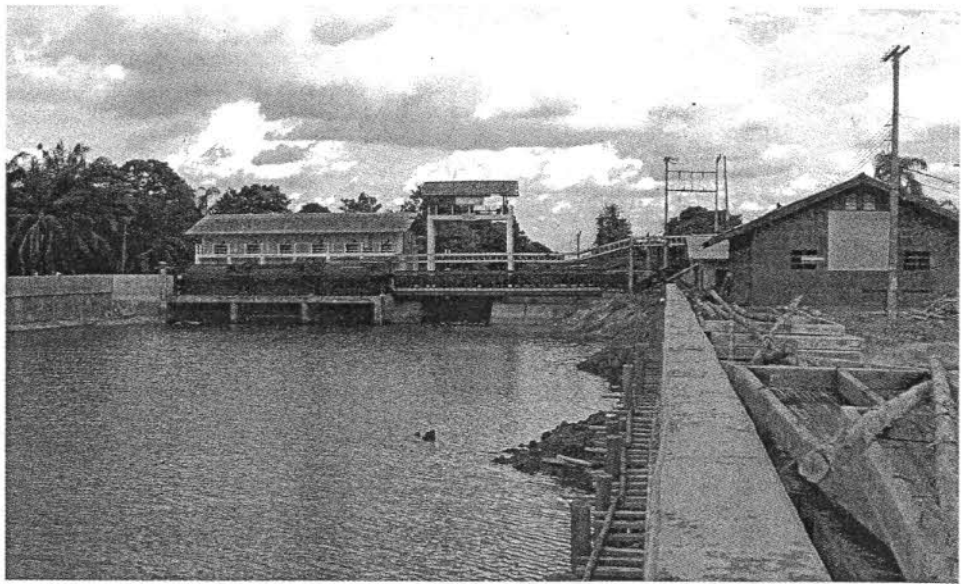
คลองที่ขุดขึ้นใหม่นี้เริ่มจากคลองบางกอกน้อยตรงวัดชัยพฤกษ์มาลา เขตตลิ่งชัน ไปออกแม่น้ำนครชัยศรีตรงบริเวณเหนือศาลเจ้าพ่อสุบินที่* ที่ตำบลจิวราย เพื่อเป็นเส้นทางไปนมัสการพระปฐมเจดีย์และเป็นเส้นทางลำเลียงสินค้า

แผนที่นครปฐม พ.ศ. ๒๔๘๓ แสดงตำแหน่งบ้านจิวรายที่อยู่ใกล้กับตัวอำเภอนครชัยศรีและปากคลองมหาสวัสดิ์

*ในเอกสารเก่าจะเขียนชื่อศาลแห่งนี้ว่า ศาลเจ้าสุบิน ต่างจากในปัจจุบันที่เขียนว่า ศาลเจ้าพ่อสุบินท์

(ขวา) ปากคลองมหาสวัสดิ์ฝั่งใต้
ในปัจจุบัน มีประตูน้ำปิดกั้น
ก่อนออกสู่น้ำนครชัยศรี
(ขวาล่าง) ศาลเจ้าพ่อสุบินท์
บริเวณปากคลองมหาสวัสดิ์ฝั่งใต้

ที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว อ้อย และน้ำตาลจากแถบลุ่มน้ำนครชัยศรี
เข้าสู่พระนคร จึงมีเรือใหญ่สัญจรผ่านไปมาส่ง ผลให้
บ้านจิวรายที่ตั้งอยู่บริเวณปากคลองมหาสวัสดิ์สลับกับลำน้ำ
นครชัยศรีติดต่อกันไปด้วยผู้คนที่มาแวะพักก่อนจะเดินทางไปยัง
พื้นที่อื่นๆ หรือเข้าคลองเจดีย์บูชาเพื่อไปยังตัวเมืองนครปฐม
และองค์พระปฐมเจดีย์

จิวราย ชุมทางการคมนาคมและย่านตลาด

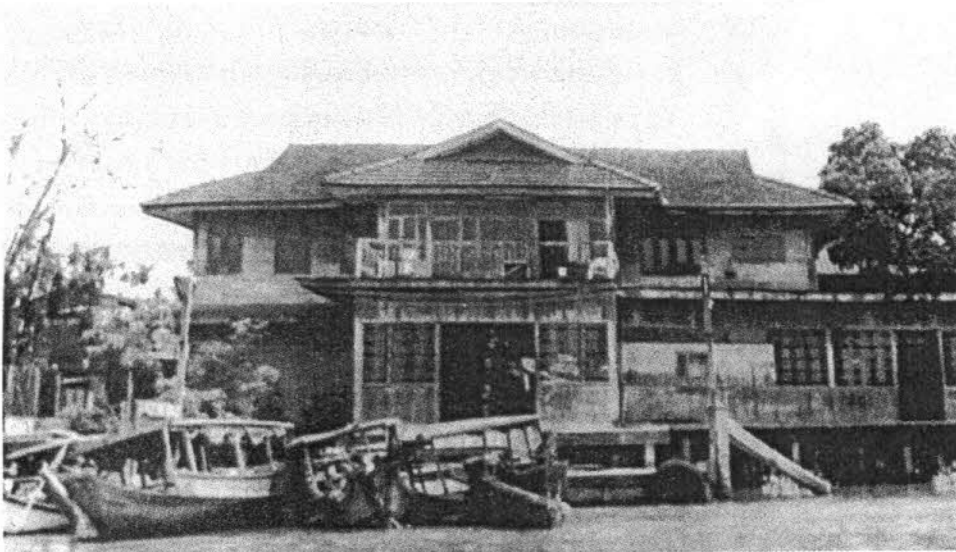
ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ หลังจากมีการเปิดใช้เส้นทาง
รถไฟสายใต้จากสถานีธนบุรีไปยังสถานีรถไฟเพชรบุรีอย่าง
เป็นทางการ ส่งผลให้บ้านจิวรายเติบโตมากขึ้นในฐานะชุมทาง
คมนาคมระหว่างหัวเมืองกับพระนคร ด้วยเป็นที่ตั้งของ
“สถานีรถไฟวัดจิวราย” ที่อยู่ริมแม่น้ำนครชัยศรี และเป็นสถานี
ใหญ่ที่เป็นจุดเริ่มต้นของผู้คนที่ต้องการเดินทางไปสุพรรณบุรี

ซึ่งในสมัยก่อนจะต้องนั่งรถไฟจากสถานีธนบุรีมาลงที่สถานี
จิวราย จากนั้นจึงต่อเรือเมล์ที่วิ่งตามลำน้ำนครชัยศรี ผ่านบางเลน
บางปลา มา ไปจนถึงสุพรรณบุรี ชัยนาท เช่นเดียวกับคนที่อยู่
ริมน้ำ หากจะเข้ากรุงเทพฯ ก็จะต้องมาขึ้นรถไฟที่สถานีจิวราย
เช่นกัน ซึ่งใน นิราศนราธิปฯ เรียกคุชฎีจิวรายไปปักข์ได้
พุทธศก ๒๔๗๑ ได้กล่าวถึงความเจริญของบ้านจิวรายซึ่งเป็น
ชุมทางคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำไว้ว่า

“...วัดจิวรายฉายฉายาสถานี่
เป็นท่าที่เรือยนต์คลสุพรรณ
รถสายเราเข้าเทียบเรียบประเดี๋ย
คนลงเกรียวจีนไทยแลหลายหลั่น
การไปมาถ้าสะดวงผวนกัณฑ์
ย่อมเป็นคั่นเกริ่นล่ำความเจริญ...”

(ซ้าย) ตลาดจรัญรายประกอบด้วย
เรือนแถวค้าขายสองฝั่งของถนน
ที่ตัดผ่านกลางตัวตลาด
ซึ่งจะตรงลงสู่หน้าในที่ในอดีต
เคยเป็นที่ตั้งของท่าเรือเมล์
(ซ้ายล่าง) บริษัทสุพรรณชนสง จำกัด
สำนักงานตั้งอยู่บริเวณหน้า
ของตลาดจรัญราย ซึ่งปัจจุบัน
ถูกรื้อออกไปแล้ว

จากคำบอกเล่าของคนเก่าคนแก่ในบ้านจรัญราย แต่เดิมนั้นสถานีรถไฟอยู่ใกล้กับวัดจรัญรายสมกับชื่อ “สถานีวัดจรัญราย” ซึ่งบริเวณดังกล่าวเคยมีโรงสีข้าว ชุมชนข้างวัด ตลาดเก่า และศาลเจ้าพ่อสุรินทร์เป็นที่เคารพนับถือของชาวจรัญรายและผู้ที่สัญจรผ่านไปมาตามลำน้ำนครชัยศรีและคลองมหาสวัสดิ์ ต่อมาสถานีรถไฟวัดจรัญรายถูกย้ายออกไปทางตะวันตกราว ๑๕๐ เมตร มีถนนทางหลวงชนบทระหว่างบ้านจรัญราย-บ้านท่าเกรียน คั่นระหว่างสถานีรถไฟกับตลาดจรัญรายที่อยู่ตรงกันข้าม ทั้งยังมีทางเดินตัดผ่านตลาดไปถึงริมลำน้ำนครชัยศรี ซึ่งหลายสิบปีก่อนเคยเป็นที่ตั้งของท่าเรือเมล์ขนาดใหญ่ ซึ่งนายแพทย์วัฒนา เทียมปฐุม” ได้กล่าวไว้ว่า “...ที่สถานีจรัญราย

คนลงเอยะเพื่อที่จะไปสุพรรณ แล้วคนที่ขึ้นรถไฟ ถ้าเรือเสียเวลารถไฟก็จะรอ มันเป็นสถานที่ที่แปลกที่รถไฟรอเรือ เพราะผู้โดยสารจะเยอะมากเพื่อเข้าสู่กรุงเทพฯ หรือลงใต้...”

สิ่งที่เติบโตคู่กับการเป็นชุมทางคมนาคมก็คือการเป็นย่านค้าขายและขนส่งสินค้า ซึ่งในยุคที่ตลาดจรัญรายเฟื่องฟูนั้นที่นี่มีร้านขายข้าวแกงนับสิบร้านและเปิดขายกันตั้งแต่ตีสี่จนถึงค่ำ คอยให้บริการผู้ที่เดินทางมากับรถไฟและเรือเมล์ รองลงมาก็เป็นร้านขายผัก ผลไม้ ของชาวสวน นอกจากนี้ตลาดจรัญรายยังเป็นศูนย์กลางในการขนถ่ายสินค้าและเป็นแหล่งทำปลาหนึ่งที่ขึ้นชื่อ โดยพ่อค้าแม่ค้าจะขึ้นเรือเมล์ที่วิ่งไปสมุทรสาครแล้วซื้ออาหารทะเลและปลาสดกลับมาที่ตลาดจรัญราย จากนั้น

*ในการเสวนา “รถไฟ เรือเมล์ มอเตอร์เวย์ รถไฟฟ้า : วัตวนการการเดินทางและการขนส่งจากบางกอก-ศาลายา” เนื่องในโอกาสการจัดงาน “เล่าขานตำนานศาลายา” ครั้งที่ ๔ เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

(ซ้าย) สถานีรถไฟวัดจิวราย
เป็นชุมทางต่อรถต่อเรือที่สำคัญ
ของผู้คนทางตอนเหนือของนครปฐม
และสุพรรณบุรี
(ซ้ายล่าง) คุณสุเทพ วีระพลเทพ
อดีตพ่อค้าปลาในยุคเฟื่องฟู

โรงปลาที่ตั้งอยู่ในบริเวณตลาดก็จะนำปลาไปหนึ่งแล้วส่งขึ้นเรือไปให้พ่อค้าแม่ค้าที่อยู่ทางบางเลน บางหลวง สุพรรณบุรี ส่วนอาหารทะเลอื่นๆ ก็จะส่งไปขายแถบพื้นที่ตอนบนของจังหวัดนครปฐมและสุพรรณบุรี ขณะเดียวกันก็จะรับปลาแม่น้ำจากบางเลน บางลี่ มาพักไว้ที่ตลาดจิวราย ก่อนจะส่งไปขายที่กรุงเทพฯ ด้วย

บริษัทสุพรรณขนส่ง จำกัด

การเดินทางเรือเมล์ในลุ่มน้ำนครชัยศรีตามความทรงจำของคนจิวรายหลังสงครามมหาเอเชียบูรพานั้น ชื่อของ “บริษัทสุพรรณขนส่ง จำกัด” ได้เข้ามามีบทบาทในบ้านจิวรายเป็นอย่างมาก ซึ่งคุณป้าวิสัย ทองลิมา ผู้เป็นบุตรสาวของนายวุ่น ทองลิมา เล่าให้ฟังว่า หลังจากสงครามคุณพ่อซึ่งเคยรับราชการอยู่ที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ร่วมกับญาติประกอบธุรกิจเดินเรือเมล์ในชื่อบริษัทสุพรรณขนส่ง จำกัด โดยมีผู้ต่อเรือท่าเรือ และสำนักงานใหญ่อยู่ที่บ้านจิวราย ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อการเดินทางทั้งทางบกและทางน้ำที่สำคัญในเวลานั้น โดยได้รับ

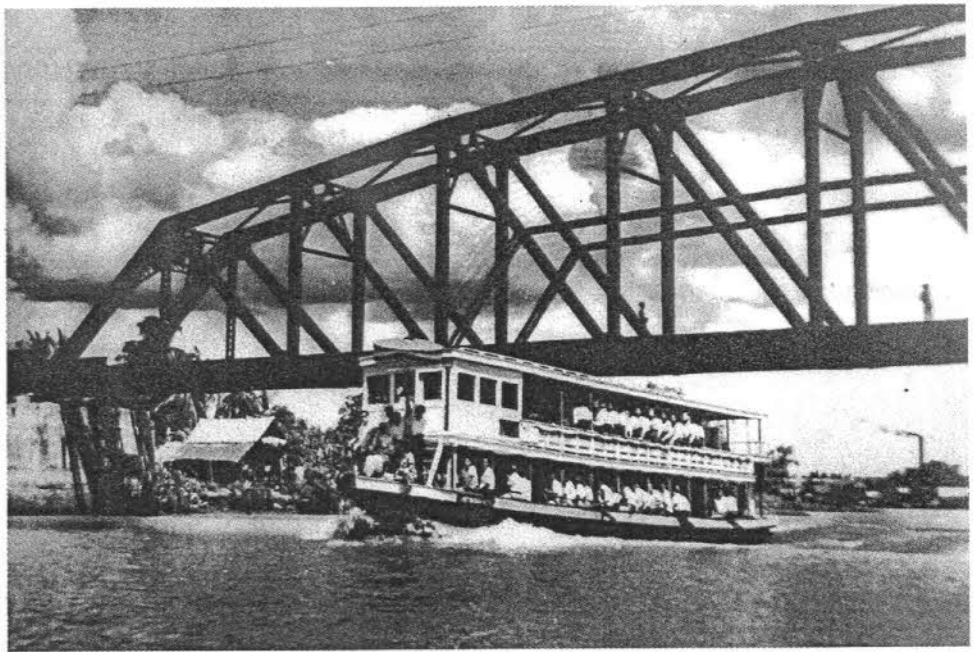
สัมปทานจากกรมเจ้าท่า เส้นทางแรกที่เปิดวิ่งเรือก็คือสายจิวราย-สุพรรณบุรี ก่อนจะขยายเส้นทางไปกรุงเทพฯ และที่อื่นๆ โดยมีบริษัทอยู่ที่ท่าพระจันทร์และท่าเตียนด้วย

การเดินทางในแม่น้ำนครชัยศรีนั้น คุณป้าวิสัยเล่าว่าการเดินทางจากจิวรายไปสมุทรสาครจะมีเรือออกจากท่าราวตีสี่และไปถึงที่หมายในช่วงบ่าย และจะมีเรือจากสมุทรสาครวิ่งสวนมาถึงจิวรายราว ๔ โมงเย็น โดยบรรทุกพวกกุ้งหอยปูปลามาด้วย ส่วนการเดินทางไปสุพรรณบุรีจะมีเรือธรรมดาออกจากจิวรายราว ๑๐ โมงเช้าและไปถึงสุพรรณบุรีในตอนเย็น โดยจะจอดส่งสินค้าตามท่าและจอดส่งผู้โดยสารตามรายทางทั้งทำนน้ำตามบ้าน หรือจอดรับส่งกันกลางแม่น้ำโดยมีเรือพายมารับอีกทอดหนึ่ง ส่วนเรือด่วนที่วิ่งไปสุพรรณบุรีจะจอดเฉพาะท่าเรือใหญ่ๆ เช่น ห้วยพลู ลำพญา บางเลน บางหลวง สองพี่น้อง

เรือโดยสารของบริษัทสุพรรณฯ เป็นเรือสองชั้น มีพนักงานประจำเรือ คือ นายท้าย ๑ คน ผู้ช่วยนายท้าย ๑ คน ช่างน้ำมัน ๑ คน และกะลาสี ๒ คน บรรทุกผู้โดยสารได้ราว ๔๕ ที่นั่ง ซึ่งคนทั่วๆ ไปจะเรียกเรือของบริษัทสุพรรณฯ ว่า “เรือเมล์สุพรรณหรือเรือเมล์แดง”

อย่างไรก็ตามคุณป้าวิสัยได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ในยุคเดียวกันยังมีเรือเมล์ของบริษัทอื่นด้วย เช่น “เรือเมล์แดง” ของบริษัทสยามมอเตอร์โบต รับส่งผู้คนและสินค้าจากท่าเตียนไปบ้านแพน ผักไห่ สายหนึ่ง และจากอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี ชัยนาท นครสวรรค์ กำแพงเพชร อีกสายหนึ่ง “เรือเมล์เขียว” ของหลวงมิลินทวนิชเสวี คหบดีและนักธุรกิจจากฝั่งธนฯ เดินเรือสายท่าเตียน บ้านแพน ไปนครสวรรค์ ส่วนเรือของบริษัทสุพรรณฯ นั้นจะทาสีแดงเลือดหมูเป็นสัญลักษณ์ แต่ละลำมีชื่อเรียกตาม

เรือเมล์สุพรรณ
นอกจากจะรับส่งผู้โดยสาร
ตามเส้นทางแล้ว ยังมีการว่าจ้าง
ตามงานมงคลต่างๆ ด้วย
(ภาพขวา : คุณวิไล ทองสีมา,
ภาพขวาล่าง : หนังสืออวดภาพเก่า
เล่าความหลัง)

อย่างวรรณคดีไทยเรื่องขุนช้างขุนแผน เช่น แก้วกิริยา ศรีมาลา ลาวทอง ฯลฯ โดยเรือที่วิ่งในแม่น้ำนครชัยศรีจะเป็นเรือสองชั้น ขนาดเล็ก ส่วนเรือที่วิ่งสายแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเรือสองชั้น ขนาดใหญ่ เนื่องจากแม่น้ำเจ้าพระยาบางช่วงมีคลื่นลมแรง โดยเฉพาะบริเวณที่เรียกว่า ลานเท นอกจากนี้เรือลำใหญ่ที่สุดของบริษัท จะมีชื่อว่าเรือพระไวยวรรณถ และเรือเอกของบริษัท ชื่อว่าเรือหลวงต่างใจ จะวิ่งสายสุพรรณบุรี มีใบหอก ประดับอยู่ที่หัวเรือเป็นสัญลักษณ์

การประกอบกิจการเรือเมล์โดยบริษัทสุพรรณชนสง จำกัด ได้ดำเนินกิจการเรื่อยมา จนกระทั่งราวปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เมื่อการเดินทางทางบกได้รับความนิยม จึงขายเรือเมล์ส่วนหนึ่ง ให้กับบริษัทสุภัทรา จำกัด ส่วนเรือใหญ่ที่ชำรุดหนักได้ขายให้กับผู้ที่ต้องการไม้เนื้อแข็งนำไปปลูกบ้าน

ชีวิตผู้คนในยุคที่จี่วรายยังรุ่งเรือง

ในช่วงที่ตลาดจี่วรายเจริญรุ่งเรือง ชาวจี่วรายต่างมีบทบาทในการเป็นพ่อค้าแม่ขาย ซึ่งเปรียบเสมือนฟันเฟืองของระบบเศรษฐกิจของที่นี่ โดยคุณสุเทพ วีระพลเทพ ได้บอกเล่าถึงความทรงจำในวัยหนุ่ม อันเป็นช่วงเวลาของการตั้งต้นทำมาหากินและเก็บหอมรอมริบว่า พ่อค้าแม่ขายในเวลานั้น ทำหน้าที่เหมือนคนกลางคอยหาวัตถุดิบป้อนสู่ท้องตลาด ภายใต้เส้นทางการค้าทางเรือเมล์และรถไฟ โดยเฉพาะการล่องไปยังจังหวัดสมุทรสาครหรือมหาชัยเพื่อซื้อหากุ้งหอยปูปลามาส่งขายยังพื้นที่ที่ห่างไกลออกไป

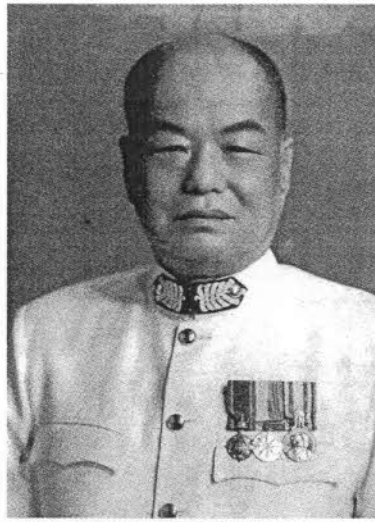
“พ่อค้าหลายคนจะขึ้นเรือเมล์ไปตอนเช้ามืด ถึงสมุทรสาครในตอนสาย จากนั้นจะหาซื้ออาหารทะเลนานาชนิด

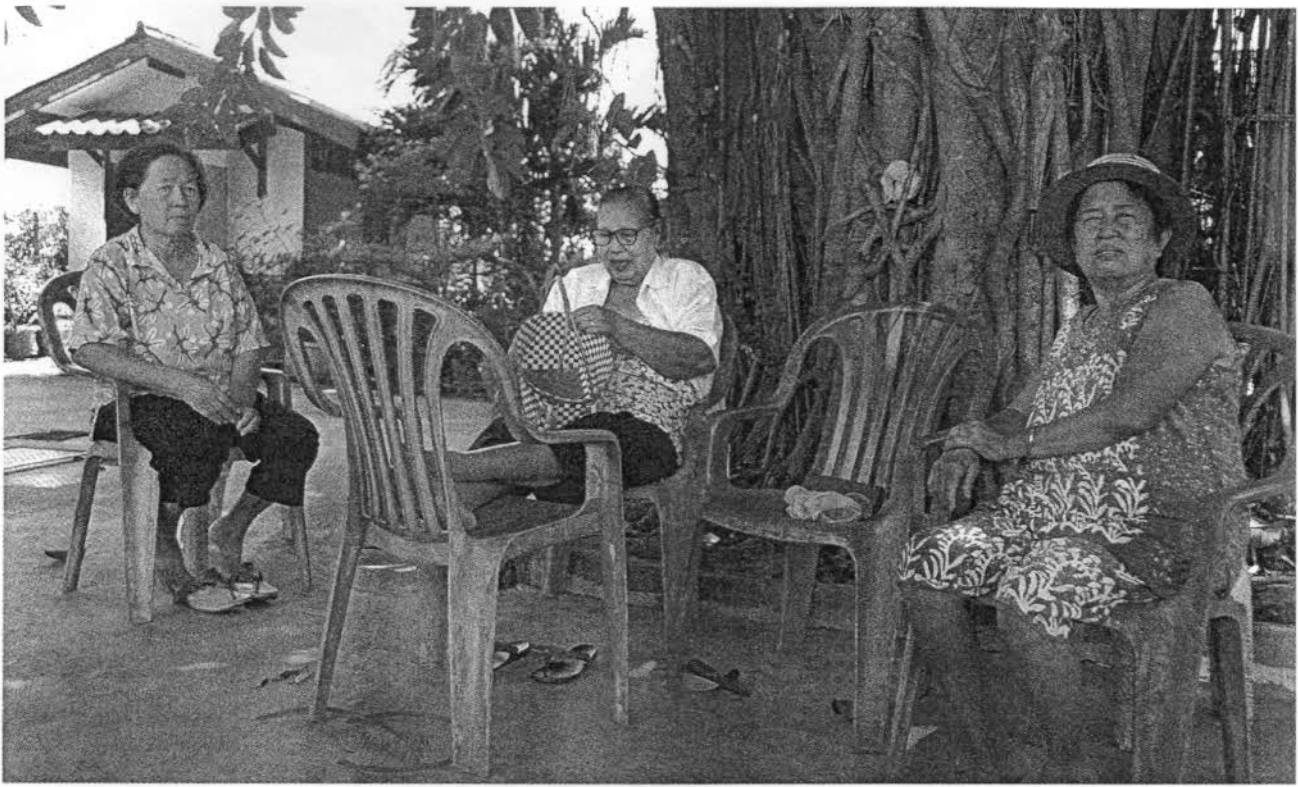

กลับลงเรือและมาถึงจี่วรายในตอนเย็น อาหารทะเลพวกนี้จะคอง (แซ่) น้ำแข็งเอาไว้ เพื่อให้อยู่ได้นานโดยไม่เน่าเสีย พอเช้าวันใหม่ก็ส่งขึ้นเรือไปขายยังตลาดที่อยู่ตอนบน เช่น บางเลน บางหลวง ไปจนถึงสุพรรณบุรี... ส่วนผมเองก็จะซื้อปลาทุสด และนำมาหนึ่งที่จี่วราย แล้วส่งขึ้นเรือไปขายที่สุพรรณบุรี บางรายเมื่อปลาทุสดเข้าโรงหนึ่งแล้ว จะส่งไปขายยังตลาดในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ตลาดต้นสน ตลาดท่านา หากส่งไปขายถึงตัวจังหวัดนครปฐมก็จะขนส่งโดยรถไฟ...”

นอกจากการเป็นเส้นทางอาหารทะเลแล้ว จี่วรายยังเป็นศูนย์กลางรับซื้อขายปลาแม่น้ำจากตลาดบางลี่ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเฉพาะปลาสร้อยจะมีมากเป็นพิเศษในช่วงน้ำแดงหรือฤดูน้ำหลากราวเดือนกันยายน-ตุลาคม เมื่อมาถึงจี่วรายก็จะนำเข้าโรงงานและคองน้ำแข็งเช่นเดียวกับอาหารทะเล ก่อนจะส่งไปขายยังตลาดอื่นๆ ในพื้นที่

(ขวา) นายวุ่น ทองสิมา เจ้าของบริษัท
 สุพรรณชนสง จำกัด
 (ขวาสุด) ป้าหนู หรือคุณวิไลย ทองสิมา
 ลูกสาวคนเดียวในจำนวนบุตร ๔ คน
 ของนายวุ่น ทองสิมา
 ผู้ถ่ายทอดเรื่องราวของ
 บริษัทเดินเรือเมล์ในอดีต
 (ภาพ : อรรถพล ยังสว่าง)
 (ล่างขวา) แผนที่แสดงลำน้ำ
 ทางรถไฟ และสถานที่ต่างๆ
 ที่อยู่ล้อมรอบบ้านจิวราย

(บนสุด) “วงเสวนาจิวราย” ที่ถ่ายทอดความทรงจำครั้งตลาดยังรุ่งเรือง
จากซ้าย คุณศิริพันธ์ เรื่องชัย คุณยุภา กาบแก้ว
และคุณวรรณ เเหล้ารัตนเรื่องชัย (ภาพ : วรรณพล ยังสว่าง)
(บน) “เสี้ยกวง” หรือคุณมานัส เสาสุวรรณหายก
บอกเล่าถึงความคิดถึงของตลาดจิวรายในอดีต (ภาพ : วรรณพล ยังสว่าง)

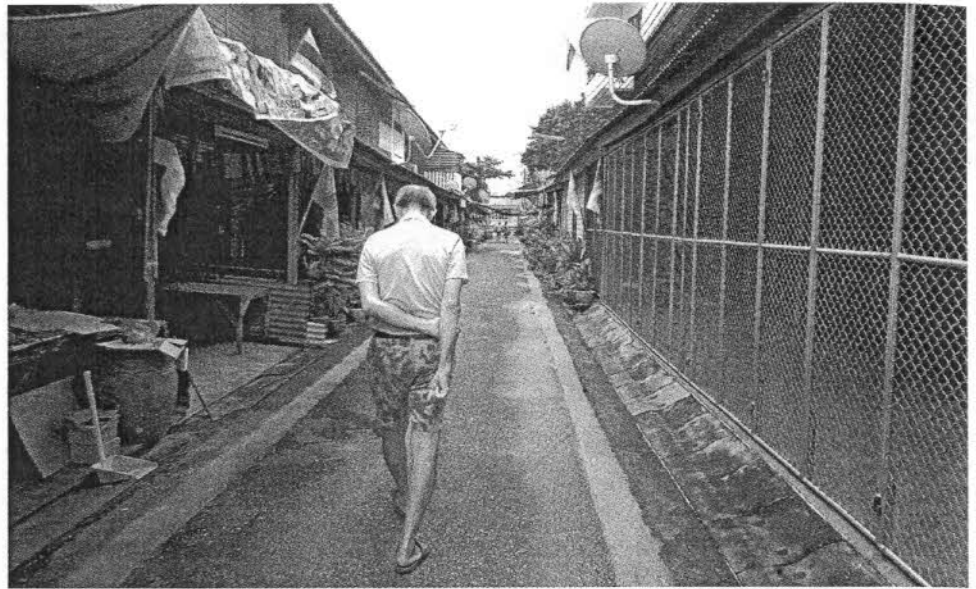
หรือขนส่งทางรถไฟไปขายที่ตลาดศาลาน้ำร้อน ซึ่งอยู่ไม่ไกล
กับสถานีรถไฟธนบุรี รวมถึงพืชผักผลไม้ที่พ่อค้าแม่ค้านำใส่
กระบุงขึ้นรถไฟไปขายกัน นอกจากนี้ยังมีการซื้อหาข้าวของ
ที่จำเป็นขึ้นรถไฟมาขายที่จิวราย รวมทั้งกระจายสินค้าไปตาม
ท้องถิ่นต่างๆ โดยเรือเมล์

คุณวรรณ เเหล้ารัตนเรื่องชัย เล่าว่า ในยุคที่ตลาด
จิวรายรุ่งเรือง สองฝั่งทางเข้ตลาดจะมีแต่ร้านขายข้าวแกง โดยตั้ง
ร้านตั้งแต่ต้นทางเดินจากสถานีรถไฟไปจนถึงท่าเรือ และเปิด
ขายกันตั้งแต่เช้ายันค่ำ นอกจากนี้ยังมีเรือกล้วยเดี่ยว เรือกาแฟ
 ฯลฯ ให้เลือกซื้อกินกันตามอัธยาศัย ส่วนร้านขายข้าวและกาแฟ
ที่ขึ้นไปตั้งร้านขายบนเรือแต่ละลำได้นั้นจะต้องได้รับสัมปทาน
จากบริษัทเรือเสียก่อน

ส่วนคุณยุภา กาบแก้ว ชาวดอนตูมที่ย้ายมาอยู่
ที่จิวรายตั้งแต่เด็กและมีสามีเป็นนายท้ายเรือเมล์ฝีมือดี (คน
ขับเรือ) กล่าวว่า บนเรือเมล์จะมีคนขึ้นเต็มลำทั้งสองชั้น
ชั้นบนจะเก็บค่าโดยสารราคาพิเศษและมีเตียงผ้าใบไว้บริการ
ส่วนท้ายจะมีจากกัน เป็นที่โดยสารของพระภิกษุสงฆ์ ส่วน
ชั้นล่างค่าโดยสารจะถูกกว่า มีเพียงเสื้อชูชีพให้นั่งเล่นนอนเล่น
ตอนท้ายเรือชั้นล่างจะมีครัวทำกับข้าวและร้านขายกาแฟ
คอยบริการตลอดเส้นทาง โดยมีลูกเรือคอยเดินไต่ถามความ
ต้องการของผู้โดยสารแต่ละคน

นอกจากนี้อาชีพที่สร้างงานสร้างรายได้ให้กับชาว
จิวรายก็คือการทำงานกับบริษัทสุพรรณชนสงฆ์ ซึ่งมีทั้งตำแหน่ง
นายตรวจ พนักงานขายตั๋ว ช่างเครื่อง ลูกเรือ หรือหากเป็น
นายท้ายเรือก็จะได้รับเงินเดือนราว ๑,๐๐๐ บาท นับว่าเป็น
รายได้ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับเงินเดือนครูประจำบาลในยุคนั้น
ที่เริ่มรับเงินเดือนราว ๗๐๐ บาท นอกจากนี้ยังมีอาชีพพิเศษ
ที่สร้างรายได้ให้กับชาวจิวรายไม่น้อยก็คือการ “ทางร่วมส่ง

ตลาดจิวรายทุกวันนี้
แทบจะปิดตัวลงไป
พร้อมๆ กับการยุติหน้าที่
ที่เป็นจุดเชื่อมต่อการเดินทาง
ระหว่างทางน้ำกับทางรถไฟ

ผู้โดยสาร” ซึ่งคุณมานัส เล่าสุวรรณหายก หรือเฮียกวง เล่าความหลังในวัยเด็กว่าเป็นการการร่วมกันแดดกันฝนให้กับผู้ที่มาต่อรถไฟและเรือเมล์ รวมทั้งช่วยถือของให้ด้วย โดยคิดค่าบริการเที่ยวละ ๑ บาท คนที่มากางร่มก็คือผู้ที่ว่างจากงานประจำหรือแม้แต่เด็กๆ ที่อยากมีรายได้ นอกจากนี้ในช่วงเทศกาลไหว้พระปฐมเจดีย์ในเดือน ๑๒ ที่จิวรายจะมีความคึกคักเป็นพิเศษ เพราะในแต่ละวันจะมีผู้คนจากสุพรรณบุรีบางเลน ฯลฯ ขึ้นเรือมาต่อรถไฟที่จิวรายเพื่อเข้าตัวจังหวัดนครปฐมกว่าพันคน

เมื่อถนนเกิดจิวรายก็ซบเซา

ในยุคที่ตลาดจิวรายเป็นชุมทางการคมนาคมทั้งเรือเมล์และรถไฟ การเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปยังพื้นที่ทางตะวันตกและตอนบน เช่น สุพรรณบุรี ล้วนต้องผ่านบ้านจิวรายและอำเภอนครชัยศรี จนกระทั่งก่อนปี พ.ศ. ๒๔๙๓ เมื่อมีการตัดถนนสายมาลัยแมนเพื่อเป็นเส้นทางจากกรุงเทพฯ ไปสุพรรณบุรี โดยผ่านเมืองนครปฐม เพิ่มเติมจากการเดินทาง

โดยเรือผ่านแม่น้ำนครชัยศรี นับเป็นช่วงเวลาที่ยอดคนเริ่มมีบทบาทมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ผู้ที่ต้องการเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปยังจังหวัดสุพรรณบุรี สามารถใช้บริการรถโดยสารประจำทางสายมาลัยแมน โดยไม่ต้องผ่านตัวอำเภอนครชัยศรีและบ้านจิวรายเหมือนเช่นในอดีต รวมถึงการขนส่งสินค้าโดยรถบรรทุกบนถนนสายเพชรเกษมที่มีความสะดวกรวดเร็วกว่าการขนส่งทางเรือในแม่น้ำนครชัยศรี ส่งผลให้ตลาดจิวรายค่อยๆ ซบเซาลง และการเดินเรือเมล์ของบริษัทสุพรรณฯ ได้ปิดตัวลงในที่สุด

ตลาดจิวรายในปัจจุบันจึงเหลือเพียงร่องรอยของความรุ่งเรืองในอดีต และเรื่องเล่าถึงการเป็นชุมทางคมนาคมและย่านการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในอำเภอนครชัยศรี ส่วนการเดินทางโดยรถไฟจะมีผู้คนหนาตาโดยเฉพาะวันจันทร์ถึงวันศุกร์ที่มีนักเรียนนักศึกษาและคนทำงานใช้เส้นทางนี้หลีกเลี่ยงการจราจรที่ติดขัดในเขตเมือง ต่างจากในอดีตที่เคยเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าและการเดินทางที่สำคัญควบคู่กับเรือเมล์บนลุ่มน้ำนครชัยศรีมาอย่างยาวนาน

ขอขอบคุณ

คุณสุเทพ วีระพลเทพ คุณวรรณ เลาห์รัตนเรืองชัย คุณยุภา กาบแก้ว คุณมานัส เล่าสุวรรณหายก
คุณวิไล ทองสิมา คุณสละ น้อยต้นวงษ์ และคุณธวัช จรุงชัยศรี

บรรณานุกรม

นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ, นิราศนราธิปฯ เรียกขานฎิจาริกไปปักธงได้ พุทธศก ๒๔๗๑, พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๗๒.
พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), กรุงเทพฯ : องค์การการค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔.
สุนทรโวหาร, พระ, นิราศพระปฐม, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๔.
สรดลย์ แฟงสภา, ของเก่า เรา (ไม่) ลืม, กรุงเทพฯ : สารคดี, ๒๕๕๔.